

BYGGNADSANTIKVARISK RAPPORT 2011:05

Herrehuset, Kulturen 24, Lund

Antikvarisk rapport 2011

Carita Eskeröd

Kulturen, Lund 2011

Carita Eskeröd

Antikvarisk förundersökning

Herrehuset, Kulturen 24, Lund.

Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige

regionmuseet lund, <http://www.kulturen.com/>

Box 1095

221 04 Lund

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	sid 5
2. Administrativa uppgifter	sid 5
3. Aktuell skyddsstatus	sid 5
4. Byggnadshistorik	sid 6
5. Exteriör byggnadsbeskrivning	sid 13
6. Interiör byggnadsbeskrivning	sid 17
7. Karaktärsdrag och kulturhistoriskt värde	sid 28
8. Att tänka på i det fortsatta arbetet	sid 29
9. Källor och litteratur	sid 30
10. Bilagor	sid 30

1. Bakgrund

Under våren 2010 utfördes en antikvarisk förundersökning av "Herrehuset" på Kulturen i Lund. Byggnaden som inrymmer museiutställningar står på sin ursprungliga plats inom det område som idag utgör den norra delen av museiområdet Kulturen i Lund. Förundersökningen utgör en fristående undersökning av de kulturhistoriska värdena i miljön. Undersökningen ska fungera som ett underlag för projektering och vid bedömning av kulturvärdena i byggnaden. Planen är att museiutställningarna i byggnaden ska byggas om och samtidigt ska brandsäkerheten och tillgängligheten förbättras för att uppfylla dagens krav. En fristående rapport över skador och underhållsbehov kommer att produceras.

I denna rapport benämns den aktuella byggnaden Herrehuset. De olika våningsplanen benämns något olika i källorna över tiden därför är det viktigt att beskrivningar och ritningar kopplas ihop rätt tidsmässigt. I denna rapport benämns våningsplanen nerifrån räknat bottenvåningen, första våningen, andra våningen, vindsvåningen och vinden.

2. Administrativa uppgifter

Objekt: Herrehuset

Fastighetsbeteckning: Kulturen 24

Kommun: Lund

Byggherre/beställare: Kulturen i Lund

3. Aktuell skyddsstatus

- Gällande stadsplan är från 1986. Byggnaden ligger inom område markerat med Km, museum. Planbestämmelserna syftar till att den ur kulturhistorisk- och stadsbildssynpunkt värdefulla bebyggelsen skall kunna bevaras liksom den befintliga vegetationen.
- Byggnaden behandlas i Bevaringsprogrammet Lunds stadskärna Krafts rote och är rödmarkerad, vilket innebär att byggnaden utgör en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 3 kap 12§ PBL, plan och bygglagen, (nya PBL 8 kap 13§) d.v.s. byggnader som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär. Byggnader av denna karaktär får inte förvanskas.
- Begreppet "varsamhet" är lagstadgat i PBL och gäller all bebyggelse. 3 kap 10§ PBL (nya PBL 8 kap 17§) "Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara".
- Kvarteret Kulturen 24 är område av riksintresse för kulturmiljövården, riksintresseområde Lunds stadskärna M87 och skyddas genom Miljöbalken.
- Kvarteret ingår i Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram för Skåne, Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne.
- Byggnaden ligger inom område för fast fornlämning Lunds stadskärna varför alla markeringar kräver tillstånd från Länsstyrelsen enligt KLM 2 kap.

4. Byggnadshistorik

Inledning

Herrehuset är uppfört ca år 1816 och står på sin ursprungliga plats, vilken idag utgör en del av museiområdet Kulturen i Lund. 1882 grundade några studenter från Lund Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Centralgestalt och den som under följande halvsekel skulle vara eldsjelen var Georg J:son Karlin. År 1890 köpte Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige (Kulturen) fastigheten 35C i centrala Lund och kunde därmed öppna ett permanent museum 1892. Den äldsta delen av Kulturens gamla område är således den tomt där Herrehuset står. Tomten benämndes fram till 1924 nr 35 C Krafts rote, idag Kulturen 24. Herrehuset var det namn som huset fick 1892 eftersom det i Kulturens pedagogiska program skulle visa adelsståndet av de fyra tidigare riksstånden adel, präster, borgare och bönder.

Huset byggs

De tidigaste underrättelserna om den gård och tomt som 1758 fick 35 som fast nummer är de som meddelas i 1691 års sjättepenningsslängd. Tomten bytte under de kommande åren ägare flera gånger och 1807 köpte Per Henrik Ling, dåvarande fäktmästaren i Lund, hela tomten. Han bodde i en korsvirkeslänga (Lindforska huset) längs med Adelgatan. År 1811 styckade han av den västra delen med de hus vi idag kallar Locus peccatorum (35 A), Locus virtutum och Lindforska huset (35 B) från den östra delen av tomten där Herrehuset står (35 C).

Grunden till Herrehuset lades av Ling. Han beslöt att inrätta ett övningsställe för sina gymnastiska elever. "äntl. fick jag det olyckl. rådet att bygga ett nytt stenhus af tegel från 2:ne nedrifna kapeller vid Domkyrkan, det ena 400 år det andra 500 år gl.". Det planerades som ett stort och stabilt stenhus, men Ling lämnade Lund år 1818 varför han inte färdigställde huset.

År 1818 köpte professor Jonas Albin Engeström tomtdelen 35C. Det blev den nya ägarens första åtgärd att bygga huset färdigt. Enligt det Engströmska köpebrevet ingick i köpet av 35 C en grundmurad och oinredd våningslänga samt en tvåvånings uthuslänga av korsvirke¹. Våningslängan är säkerligen det samma stenhus som Ling nämner. I arkivhandlingarna framgår inte hur mycket arbete som återstod med den nya byggnaden förutom inredningsarbetet. Det förefaller dock som om stenhuset till sitt yttre i huvudsak varit färdigt vid detta tillfälle år 1818².

Härefter såldes fastigheten åter 1841 och 1846. Mellan åren 1846-1871 ägdes huset av häradshövding N. Lilienberg. Under denna tid var Herrehuset ett av Lunds förnämaste hem. 1871 köpte doktor friherre Johan Christoffer Toll och hans maka Ebba Ramel fastigheten. 1890 köpte Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige fastigheten av friherre Tolls sterbhus. Karlin skriver om detta:

"För mig stod det som en bjudande nödvändighet att förvärva densamma – den bar inom sig alla framtidsmöjligheter, ej blott genom sitt fasta tre våningars stenhus utan ännu mera genom sin stora trädgård, som erbjöd det yppersta tillfälle att förverkliga mina museala framtidsdrömmar".

¹ Idag riven.

² Karlson, Willam (1938) s.172

Första beskrivningen av huset

Det är först i försäkringsbrevet nr. 3791 i Skånska Brandförsäkringsinrättningen i Lund, daterat den 19 augusti 1856 som vi får den första mer detaljerade beskrivningen av Herrehuset. I handlingen angavs husets ålder till fyrtio år. Bostadshuset (Herrehuset) beskrivs enligt följande: Ett trevåningshus utan frontespis eller vindskappa. Det är fristående på alla sidor. Bottenvåningen är murad av gråsten till en tjocklek av 1 ¼ aln. Väggarna i de övre våningarna är av bränd tegel och ¾ aln tjocka³. Skiljeväggarna i bottenvåningen är av bränd sten, i de övriga av korsvirke med mursten. Utvändigt var väggarna i bottenvåningen marmorerade i oljefärg men i de övre våningarna finputsade och vitstrukna. Taket var täckt med tegel, understruket med kalkbruk och försett med ett järnfönster. Från översta våningen till takåsen var brutna gavlar med tak och undertill fogstruket tegel. Omkring dessa gavlar liksom på takåsen är klätt med järnplåt. Huset har fyra tak- och fyra stuprännor av järnbleck. Byggnadens längd angavs till 28 alnar 4 tum, bredden 18 alnar 4 tum och höjden från marken till taket 15 alnar. Över huvudentrén på östra sidan med sina dubbeldörrar fanns en altan med plåtbelagt golv och gjutjärnsräck.

Fönstrens antal var 26 större, placerade i andra och tredje våningarna. Halvrunda fönster var nio till antalet. Två var gavelfönster och de återstående sju torde ha varit fönster i bottenvåningen, som senare fått rakt avslut upptill. Utom dessa fönster fanns fyra avlänga av mindre storlek som släppte in ljus till förstugor, källare och liknande lokaliteter. Det lilla utbygget på norra gavelns östra sida med blindportalen nedtill påstås ha gjorts av frih. Toll för att vidga väggen i rummet innanför för att få plats med en buffet.⁴

Interiören beskrivs i samma brandförsäkringshandlingar enligt följande. Av interiören rymde bottenvåningen förstuga med ektrappa som ledde upp i huset, kök med stekugn av järn och öppen spis med järnhäll, spiskammare och brygghus. Alla med stengolv. Även ett domestikrum var inrymt härnere samt ”under huset 1 st välvd källare med trappa dertill av sten och dörrar af träd”⁵.

De två övervåningarna var inredda med vardera fem rum, tre på östsidan och två på västsidan med en tambur och trapphus emellan rummen. Dessutom fanns på andra⁶ och tredje våningarna två respektive fyra kamrar eller större garderober. Dörrarna på andra våningen bestod av dubbeldörrar medan tredje våningen hade enkla dörrar. Alla rummen hade brädgolv och gipstak. Fyra rum i andra våningen hade ”synnerligen väl målade tak”.⁷ De tre på östra sidan fanns kvar ännu 1938. Huset stod i ovan beskrivna skick tills Kulturhistoriska föreningen köpte huset och byggde om interiören för husets museala utställningar och gav exteriören en ny gestaltning.⁸

³ Enligt Lings egen uppgift skulle alltså teglet härröra från ett par rivna domkyrkokapell.

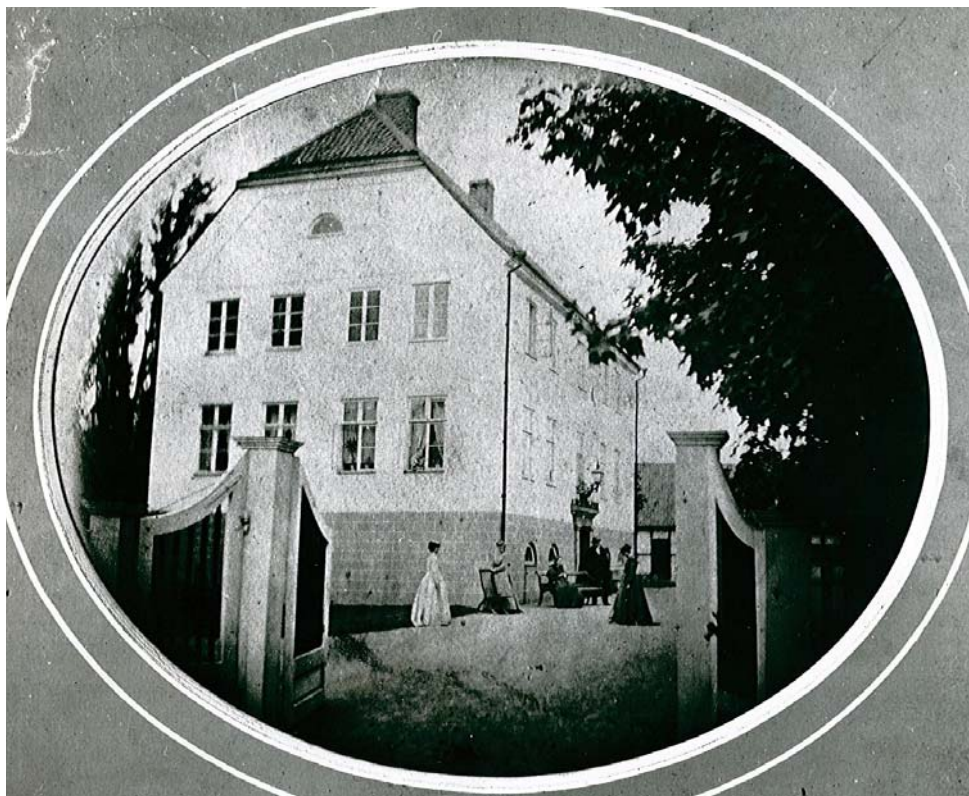
⁴Karlson, Willam (1938) s.187

⁵ Helt under huset låg emellertid inte den välvda källaren, men den hade tydligen sitt golv ett stycke under den nivå som rummet har idag. Enl. Karlson, Willam (1938) s.176

⁶ ”Andra våningen” bör tolkas som dagens första våning och ”tredje våningen” som andra våningen.

⁷De var sannolikt målade av den kända lundensiska målarefirman O.E. Olssons grundare Sven Olsson som började sin verksamhet som målaremästare i Lund 1847. Karlson, Willam (1938) s.187.

⁸Karlson, Willam (1938) s.176

Kulturens Herrehus på Häradshövding N.Lilienbergs tid på 1860-talet. En privatbostad i empirestil. Huset sett från grindarna mot Adelgatan i sydöst. Här har huset två skorstenar. Bottenvåningens fönster mot öster och väster är halvrunda. Källa: Kulturens arkiv C13033.

1860-talet. Sett från nordost. Den lilla utbyggnaden på nordgaveln finns ännu inte. Ett blindfönster och ett mindre fönster. Källa: Kulturens arkiv C13033.

Kulturens tid

Kulturens grundare Georg Karlin kallade sitt museikoncept för "paviljongsystemet". Beteckningen hänsyftar på de stora världsutställningarna där varje land hade sin egen paviljong, ibland uppförd i någon "nationell" stil. Genom fastighetsköpet 1890 såg han möjligheten att förverkliga planen på ett folkmuseum ordnat efter paviljongsystemet, d.v.s. "inflyttandet av gamla byggnader som var för sig kunna bilda ram för likartade samlingar".

Karlin lät Herrehuset "restaureras i herrgårdsstil" och 1892 stod det klart som en representant för adeln i det gamla svenska ståndssamhället. Karlin skissade själv upp sitt "barockpalats" och det renitades av arkitekten Henrik Sjöström. Karlin skriver om detta;

"I samband med redogörelsen för vår byggnadsverksamhet är det min tunga plikt att även offentligen göra den syndabekännelse, jag ofta gjort man och man emellan. Den för huvudbyggnadens omgestaltande till en herrgård från vår storhetstid – Herrehuset – det första ståndets representant i vår riksständsplan för paviljongssystemet. I fullt samförstånd med styrelsen kom jag på den dåraktiga idén att förvandla det nyktra empirehuset till en svällande barockbyggnad. Min omgestaltningsplan var emellertid icke väl utförd, förrän jag bittert ångrade densamma".

Utvändigt fick huset putsrustik i bottenvåningen, de joniska pilastrarna, bladfestongerna under fönstren och reliefen med Lings porträtt i en fronton. Därefter har huset i stort sett både in- och utvändigt behållit det utseendet. Utvändigt har endast portalerna förändrats något och frontonen är borttagen. 1929 uppmonterades skulpterade stenrester av portalomfattningar från slottet Makalös⁹ i Stockholm omkring huvudentrén i öster och några enklare lister av samma material omkring västportalen.¹⁰ Den östra portalomfattningen togs bort när den nuvarande trappan kom till 1947. Interiört byggdes utställningarna om vid några tillfällen under 1900-talets första hälft. Under andra världskriget evakuerades keramiksamlingen men flyttade 1949 in i det nyrenoverade huset. De nuvarande fasta montrarna byggdes i huvudsak i samband med denna renovering.

⁹ Adelsmannen och riksmarskalken Jakob de la Gardie lät på 1630-talet bygga det stora och rikt utsmyckade slott som i folkmun skulle kallas Makalös. Makalös brann 1825.

¹⁰Karlson, Willam (1938) s.176

Vy från sydost år 1899. Fasaden ser ut att vara helt vit/ljusmålad, fönstren är vita och dörren en mörkare nyans. Dörren är sannolikt samma som idag. Ett kolorerat vykort från samma tid visar ljusgul fasad med vita dekorationer och fönster. Källa: Kulturens arkiv.

År 1914, östra fasaden. Efter att Kulturen köpte huset fick fasaden en ny gestaltning, här har huset även en fronton och en skylt längs hela taknocken. Entré från bottenvåningen. Källa: Kulturens arkiv. B3555.

*Östra fasaden 1930 med portalomfattning i sandsten från slottet Makalös. Fasaden ser mörkare och flammig ut men dekorationerna är ännu i samma färg som fasaden. På fotografier från 1950-talet har fasaden den färgsättning som den har idag med ljusa dekorationer
Källa: Kulturens arkiv. A1001.*

År 1916. Trappan mellan första och andra våningen på dess ursprungliga plats. Brädgolv.
Källa: Kulturens arkiv. B3726.

Interiör första våningen 1949. Källa: Kulturens arkiv. B7432.

Interiör första våningen 1949. Källa: Kulturens arkiv. B7430.

5. Exteriör byggnadsbeskrivning

Omgivningen

Byggnaden står fritt placerat i parkmiljö. Kulturens övriga byggnader kan upplevas vara placerade i cirkel omkring Herrehuset. Den östra fasaden vänder sig mot trädgårdsdammen och vattenspegeln men även den västra står öppet mot trädgården.

Byggnaden

Byggnadsmaterialen beskrivs i brandförsäkringshandlingarna från år 1856. Se kapitel 4. Byggnadshistorik – första beskrivningen av huset. Sannolikt har stommen inte ändrats sedan dess. Taket är dock inte längre lerunderstruket istället vilar det på läkt med underlagspapp.

Herrehuset består av en rektangulär byggnadskropp. Byggnadens sockel är i putsrustik förutom mot väster där sockeln är delvis slammad och delvis med synlig gråsten. Fasaden är slätputsad avfärgad eldgul med (troligen) kalkfärg med vita joniska pilastrar, fönsteromfattningar i de övre våningarna med festonger under de översta fönstren och på norra gaveln. Takfoten är en vit putsad trappad gesims med tandsnittsfris som går runt hela byggnaden. På norra gavelfasaden finns en liten utbyggnad med blindportal. Sadeltaget med valmad spets är klätt med enkupigt rött taktegel och omkring gavlarna och takåsen klätt med målad plåt. Takstolarna har inte varit tillgängliga för dokumentation. Stådrännorna och stuprören är i koppar. På östra respektive västra takfallen finns ett järnfönster. På det västra takfallet, något mot norr, finns en murad skorsten.

Fönstren är troligen från tidigt 1800-tal och original med till stor del bevarat glas. Fönstren är grönmålade träfönster. På första våningen korspostfönster med fyra luftar där de nedre lufterna är indelade i två rutor vardera. På andra våningen tvåluftsfönster indelat i tre rutor i varje luft. Tre fönster på andra våningens har en separat öppningsbar ruta. Fönstren är utåtgående med enkla ytterbågar och löstagbara innerbågar. På den västra fasaden är de södra fönstren igensatta liksom det östra fönstret på norrgaveln. Alla fönster på bottenvåningen är igenmurade med dubbla halvstensmurar i tegel. Mot norr finns en mindre glugg täckt med en tillfällig järnlucka.

Huvudentrén finns i öster. Under trappan finns ett valv där en grönmålad inåtgående trädörr leder in till bottenvåningen. Dörren är en ombyggd ålderdomlig dörr. Den kan vara tillvaratagen och återanvänd från ett mycket äldre hus. Den fristående granittrappan med handledare och dekorativt räcke i järn leder upp till entrén på första våningen. Entrédörren är en grönmålad inåtgående fyllningsdubbeldörr med överljus och slätputsad omfattning. Entrédörren finns på fotografier från 1899 men kan vara original i Herrehuset. I väster i markplan finns en modern utåtgående grönmålad dubbeldörr med sandstensportal¹¹. Dörren leder till utrymmen för el-centralen och de publika toaletterna.

Foto från sydöst. Huvudentré i öster. På takfallet finns ett takfönster.

¹¹ Skulpterad sandsten från slottet Makalös byggt 1630, Stockholm.

Foto från nordväst. På takfallet finns ett takfönster intill skorstenen (i bild vänster om skorstenen) På norra gaveln en liten utbyggnad med blindportal.

Kända ombyggnader exteriört¹²

1847. häradshövding N. Lilienbergs hem.

1891. Fasadändring till "barockpalats"

1929 uppsattes två portalomfattningar, en vid husets huvudingång i öster och en vid ingången till källaren åt väster, av huggen sandsten från slottet Makalös i Stockholm. Karlin köpte in dessa skulpterade sandstenar på Sigrig Sundborgs auktion. Portalen mot öster finns enligt fotografier kvar ännu 1945.

1934. Kostnadsberäkning på lagning av fasader och listverk, utvändiga reparationsarbeten, ommålning (kalk).

1945/47. Östra huvudentrén byggdes om med en fristående trappa med entré från första våningen. Detta är den trappa som finns kvar i öster idag.

1946 installerades ny värme och sanitet. Uppvärmning med plåtradiatorer som förbands med kulvertar till värmecentral i Borgarhuset.¹³

1948 utfördes reparationer av yttertrappa (=granittrappa), portal, puts av östfasaden, trappräcke . Plåt, tvättning av trappa. Listbeslag av galv. plåt.¹⁴

1950. Beräkningar för reparationer, det är oklart om reparationerna utfördes. Det gamla taket revs ner, nya sparrar uppsattes delvis. De täcktes med brädor och papp, ribbades och

¹² Arkivhandlingarna är otydliga varför det inte alltid går att utläsa vad som verkligen utförts.

¹³ Arkiv Kulturen, LXI:5 Värme- och sanitära installationer

¹⁴ Arkiv Kulturen LXI:6. Något otydligt vad som verkligen avses.

läktades, varpå gammalt tektegel lades. Allt plåtarbete gjordes nytt. Fasadputsen reparerades och avfärgades, dörrar och fönster målades.

1977 rödkalkade ytor är flammiga.

1989 utfört murningsarbete.

1990 inköpt serponit gotlandskalk, framgår inte användning.

1990 plåtarbete utfört i koppar, fotränna, plåttäckning ovan fotränna, 2 vattenkupor med silar, inlagning av hörn och intrappning, nockbeslag, bekl. av vent. lock med listbeslag.

1991 montering av 8 st fönsterbleck, byte av fotränna.

1992 användes serponit hydrauliskt kalkbruk, framgår inte var på byggnaden.

2003. På den västra fasaden fanns 2003 två fönster som eventuellt var före Karlins tid (före 1890). Resten var upptagna under Karlins tid. Alla fönster i källarvåningen, förutom det norra i västfasaden hade tidigt under museets tid murats igen med en halvstensmur. 2002 murades alla fönster igen med ytterligare en halvstens mur.

2005 reparerades taket i det nordvästra hörnet efter att ett träd fallit över huset. Takfoten reparerades inte.

Bevarat-förändrat

Stommen är högst sannolikt helt bevarad. Takstolarna är troligen ersatta på 1950-talet men takpannorna är bevarade. Ett av takfönstren finns beskrivet i brandförsäkringshandlingarna och ett har tillkommit senare. Huset hade ursprungligen två skorstenar och murstockar. Enligt ritningarna år 1891 ser det ut som om endast den norra murstocken gått ner till bottenvåningen, vid dagens el-central. Den norra skorstenen och murstocken finns bevarad. Den lilla utbyggnaden på norrgaveln byggdes under 1800-talets sista årtionden. Bakom denna finns på fotografiet från 1860-talet ett blindfönster.

Exteriört är byggnaden genomgripande förändrad sedan den uppfördes. Fasaddekorationerna i form av pilastrar, bladfestonger, takfot och fris och rusticerad sockel/bottenvåning tillfördes vid ombyggnad 1891. Troligen sattes en del av fönstren igen redan då. Efter att huset byggdes om för Kulturens bruk 1891 har i stort sett det utseendet behållits. Endast mindre exteriöra ändringar har utförts. Frontonen och skylten på taket har tagits bort. Fasaderna har putsats om och taket har lagts om. Plåttäckningar, ståndrännor och stuprör har förnyats.

Entrén i öster har flyttats från markplan till första våningen där det tidigare satt ett fönster. Den östra entrén fick 1929 en portal av sandsten. Denna togs bort igen när trappan tillkom 1945/47. Den östra dubbeldörren till första våningen är bevarad sedan Kulturen byggde om huset men kan vara äldre. 1856 fanns en altan över huvudentrén, vilket betyder ungefär där den östra trappans vilplan är idag.

Fönsterplaceringen på första och andra våningen är bevarad och fönstren är troligtvis de samma som på fotografierna från 1860-talet och kan vara original i huset. En del glasrutor har bytts ut till moderna planglas. Mot norr har ett fönster på andra våningen satts igen. Detta fönster var mindre än vad blinderingen visar idag, varför det är osäkert om muren förändrats här.¹⁵ Även mot väster har två fönster satts igen liksom alla fönster på bottenvåningen. De norra och västra fönstren sattes igen efter 1856. Lunettfönstren i gavlarna i vindsvåningen togs bort och sattes igen ca 1892. Fönstren på bottenvåningen

¹⁵ Se foto från 1860-talet. Sid. 8

hade ursprungligen rundad övre båge. Mot väster finns rundbågarna kvar i de igenmurade öppningarna. Det har även funnits fyra avlånga fönster av mindre storlek som släppte in ljus till förstugor, källare och liknande lokaliteter.

Färgen på fasaden, fönstren och dörrarna har ändrats sedan ursprunget och under Kulturens tid. Fasaden var ursprungligen vit för att vid mitten av 1900-talet få dagens färgsättning. Fönstren var vita/ljusa och är idag gröna. Även huvudentrédörren har ändrat färg från något mörkare nyans till vit och till dagens gröna.

Kulturhistoriskt skyddsvärda byggnadsdelar och detaljer

- Stomme, eventuella äldre takstolar
- Fasad
- Takform och takpannor, takfot och fris
- Fönster- och dörrplacering
- Fönster, takfönster
- Dörrar mot öster
- Trappa mot öster (se vidare kap. 8. Att tänka på i det fortsatta arbetet)
- Portal i väster

6. Interiör byggnadsbeskrivning

I försäkringsbrevet nr. 3791 i Skånska Brandförsäkringsinrättningen i Lund, daterat den 19 augusti 1856, anges att skiljeväggarna i bottenvåningen är av bränd sten, i de övriga av korsvirke med mursten. För planritningar se bilagor.

Kända ombyggnader interiört

1818. Engströms hem.

1846. Lilienbergs hem.

1891. Vid Kulturens omändring av interiören för musealt ändamål lades trapporna längs östväggen och de båda östrummen spolierades och bildade med den gamla tamburen en sammanhängande sal. (troligen 1891).

1931. Vinden spontade hyvlade brädor, 120 m² nytt, 50 m² återanvänds.

1931. Skiss på järndörr till huvudentrén. (nr 1351)

1945. Ombyggnad 1945 flyttades trappan mellan första och andra våningen från det östra rummet till den plats den har idag.

Ca 1945. De fasta montrarna i bottenvåningens östra rum samt på de tre övriga våningsplanen byggdes.

1946 installerades ny värme och sanitet. Uppvärmning med plåtradiatorer som förbands med kulvertar till värmecentral i Borgarhuset. Tvättställ och vattenklosett av vitt prima porslin av senaste modell med sits och lock av svart isopel installerades.¹⁶

1948. Parkettgolv lades in. Lagning och komplettering av samtliga golv.

¹⁶ Arkiv Kulturen, LXI:5 Värme- och sanitära installationer

1976. Vinden isolerades och inreddes med hyllor.

1999. Invändiga målningsarbeten på snickerier, radiatorer, tak o väggar,

2003. Ombyggnad i bottenvåningen, Wiwen Nilsson utställning.

Bottenvåningen

Idag finns två ingångar till bottenvåningen, en i öster och en i väster. Invändigt kan man inte ta sig mellan de olika delarna. Skiljeväggarna i bottenvåningen anges vara av bränd sten, vilket man kan se i el-centralen.

Centralt i väster finns en el-central och toaletter för besökare. Man når utrym-
mena genom den västra entrén och två trappsteg ner. I hallen och i toaletterna är tak och väggar vitmålade, golvet klätt med plastmatta och toalettinredningen är från senare delen av 1900-talet. Alla väggarna förutom väggen mellan toaletterna är i sten. En ljusmålad fyllningsdörr med tre fyllningar och ekollongångjärn leder in till el-centralen. Här är golvet av gjuten betong. Stenväggarna är putsade i huvudsak med kalkbruk. Under putsen kan man se tegel. Taket är klätt med vita skivor. I det nordvästra hörnet av rummet finns en murad spis med en större målad järnlucka. Teglet i muren är synligt under vit färg. I den nordöstra delen av rummet finns en något kraftigare mur än övriga väggar.

Till vänster: Spis/bakugn i det nordvästra hörnet i el-centralen. Öppningarna nertill leder ner under golvnivå. Till höger: Spisen/bakugnen är invändigt murad med tegel och taket är murat tunnvalv.

Till vänster: Den norra väggen fotograferad från öster. Till höger: Den södra väggen i rummet med tunnvalvet. Här finns strukturen av murstockar till den före detta köksavdelningen bevarad.

Resterande del av bottenvåningen är anpassade för museiutställningarna och är indelat i ett långsmalt rum längs med östfasaden och ett mindre rum i nordväst och ett i sydväst. Det norra rummet har välvt tak, tunnvalv, och enligt äldre ritningar kraftigare yttervägg än övriga rum. Istället för fönster finns gluggar för att rummet skulle hållas svalt. Mot norr och mot väster finns två mindre gluggar i djupa nischer. I taket finns de stora krokarna bevarade vars funktion var att hänga upp mat på. Den södra väggen har kvar strukturen med murstock och sotningslucka. Väggar och tak är vitmålade och golvet belagt med nyare klinkers. Det södra rummet och det längsgående rummet har korkmatta på golvet, vitmålade väggar och vita skivor i taket. Alla rummen är inredda med utställningsmontrar. Mot öster finns en tambur under den yttre trappan med dubbla parinnerdörrar. De innersta är tunna järndörrar och de yttre parfyllningsdörrar i trä med glas i den översta delen. Båda troligen från 1940-talet. Från golvet i rummen till tamburen är det en liten nivåskillnad.

Utställningen i bottenvåningen: Rymmer Kulturens samling av Europeiskt och svenskt silversmide. Den nya utställningen, i den norra och västra delen, är en specialutställning om Lundasilversmeden Wiwen Nilsson. Inredningen till denna del ritades av arkitekt Björn Hegelund.

Det norra rummet med tunnvalv och matkrokar i taket. Vy från entrén i öster mot söder.

Mellan ytterdörren och innerdörrarna i öster finns en liten tambur under trappan. Nivåskillnad innanför innerdörren.

Till vänster: Rummet med tunnvalv år 2002 inför ombyggnad till dagens utseende. Åssjan är en kulliss. Foto från öster.

Till höger: Rummet med tunnvalv år 2002. Det äldsta golvet från museitiden. Foto från nordost.

Källa: Kulturens arkiv. L3349:14. L3349:8,9

Bevarat – Förändrat

Se bilaga ritningar bottenvåningen.

Planlösningen och väggarna är till största delen bevarade. Öppningarna till södra och norra rummen är förstorade. I stort sett alla ytmaterial har moderniserats. Toaletter och el-central har byggts i den mittersta delen, där köket fanns. Den södra väggväggen vid toaletterna bör vara uppförd i samband med att toaletterna byggdes. Troligen finns äldre stengolv kvar under dagens plastmatta och klinkers.

Dörren till el-centralen är antagligen från tiden kring sekelskiftet 1900 eller något tidigare men kan även vara original i Herrehuset. Den norra murstocken finns bevarad ner till den före detta köksavdelningen. Köket finns bevarade endast i form av en spis/bakugn, en något kraftigare murad vägg mot norr och strukturen i den södra väggen i det norra rummet.

Taket, tunnvalvet, i det norra rummet är bevarat liksom vägg gluggarna och järnkrokarna i taket, golvet är upphöjt. Trappan längs östra fasaden har tagits bort och bjälklaget är igensatt. Innerdörrarna vid entrén tillkom på 1940-talet.

Första och andra våningarna

Utifrån når man första våningen genom entrédörren i öster. I det nordvästra rummet finns en trätrappa som leder till andra våningen. Första och andra våningen är indelade i vardera fyra rum. Ett långsmalt mot öster och tre mot väster. På första våningen kan man endast röra sig mellan östra och västra rummen genom en öppning mitt i byggnaden. I det sydvästra rummet på första våningen finns en enkel stuckatur och en takrosett. I alla rum ligger parkettgolv. På andra plan ligger rummen i fil och man kan fritt röra sig genom rummen. På andra våningen är väggarna i det västra rummet indelade i ljusblå fält med runda gipsornament i relief. Övriga väggar är slätputsade, på första plan ljusgrå i övrigt vitmålade.

Alla tak är vitmålade putsade med hålkål. På andra våningen kan man se att taket är reverterat och i brandförsäkringshandlingarna 1856 anges de som gipstak. Golvsocklarna är enkla släta och dörrromfattningarna är profilerade, alla lister är vit/ljusgråmålade. Fönstren är vitmålade och sitter i djupa smygar. På första våningen har fönstren ett invändigt järngaller. På andra våningen finns en igensatt kakelugn ungefär mitt i huset vid samma murstock som går ner i bottenvåningen och upp på vinden. Kakelugnen är en deposition från Historiska museet i Göteborg och alltså inte ursprunglig i huset. Men det har säkert stått kakelugnar här tidigare i rummen. I det östra rummet leder en blåmålad svängtrappa i trä upp till vinden. I alla rum finns vitmålade radiatorer från mitten av 1900-talet.

Bevarat – Förändrat

Se bilaga ritningar första och andra våningen.

Från tiden när huset var inrett till bostad (under 1800-talet) är huset mycket förändrat, men sedan det byggdes om för museala ändamål har endast mindre förändringar skett. Planlösningen innehöll ursprungligen fem rum med tambur på båda våningarna men är ändrad till fyra rum och dörrarna är borttagna. På första våningen har dörröppningarna mellan de västra och östra rummen ändrats till en enda öppning mitt i huset. Övriga dörröppningar har troligen behållit storleken och placeringen. Ytskikt och färgskikt ändrades från bostad till museum men är sannolikt inte ändrade under museitiden. Det är oklart om det ännu finns takmålningar bevarade på första våningen i de östra rummen. Golven har ändrats från brädgolv till dagens parkettgolv som i sin tur är bevarade från 1948.

Trappan har flyttats från östra väggen, där bjälklaget satts igen, till det nordvästra rummet. Trappan liknar trappan som finns på fotografier från 1916 men det är oklart om trappan återanvändes på dess nya plats.

De fasta montrarna på alla våningsplan (bottenvåningen endast i det östra rummet) och gipsrelieferna i det mittersta rummet på andra våningen är bevarade sedan 1940-talet.

Första våningen. Fasta montrar med träramar och skimrande valsat glas. Foto från entrén mot väster.

Första våningen. Foto från entrén mot norr.

Första våningen. Foto i det västra rummet mot norr och trappa till andra våningen.

Andra våningen. Foto västra delen mot norr och trappan ner till första våningen. Intill kakelugnen kan man skymta de ljusblå väggfälten.

Andra våningen. Foto de södra rummen.

Fönsterdetalj.

Andra våningen. Det östra rummet med en trätrappa till vindsvåningen.

Vindsvåningen

Man når vindsvåningen genom en trätrappa i det östra rummet på andra våningen. På var sida om trappan finns två små dörrar till den östra kattvinden. Dörrarna och väggarna intill trappan är klädda med vitmålad karosseripanel. Vindsvåningen består av ett rum och rymmer museiutställningar. Längs väggarna finns fasta utställningsmontrar med äldre valsat glas och träramar. Tak och väggar är klädda med vita skivor och golvet med parkett. Ungefär mitt i rummet står en murstock. Bakom denna leder en enkel dörr till kattvinden på den västra sidan och till en brant enkel trätrappa som leder upp till vinden. Kattvindarna har brädgolv och väggarna är klädda med skivor. I den östra kattvinden ligger äldre breda golvplank intill takfoten, här når man det östra takfönstret. Närmast takfoten ligger isolering.

Bevarat - Förändrat

Se bilaga ritningar vindsvåningen.

Det är oklart om ritningen från 1891 visar hur vindsvåningen såg ut innan Kulturen köpte fastigheten eller om det är förslag till förändring. Trappan är ritad som en spiraltrappa men är idag en svängtrappa. Alla ytskikt och lister är troligen från 1940-talet. De väggfasta montrarna är bevarade sedan 1940-talet. Spår av äldre golvplank i den östra kattvinden.

Vindsvåningen, foto från norr. Trappa till vänster i bild och murstock till höger.

Vinden

Vinden består av ett långsmalt utrymme helt inklätt med skivor med brädgolv. Här finns fristående hyllor för museisamlingarna. Murstocken i slammat tegel går upp genom vinden. Här når man det västra takfönstret.

Bevarat förändrat

Takstolarna och undertaket har inte varit åtkomligt för besiktning. Murstocken är bevarad.

Vinden fotograferat från norr. Fristående hyllor. Till höger i bild syns murstocken och man kan skymta takfönstret på det västra takfallet samt trappan ner till vindsvåningen.

Kulturhistoriskt värdefulla byggnadsdelar och detaljer interiört

- Rumsindelning – dörröppningar - takhöjd.
- Parkettgolv
- Slätputsade väggar och eventuella detaljer.
- Väggedekor på andra våningen.
- Fönster.
- Trappor.
- Vägghasta montrar (glas och snickerier)
- Kakelugn.
- I bottenvåningen kan finnas äldre golvbeläggning under dagens ytmaterial.
- Tunnvalv i bottenvåningen och järnkrokar i taket.

- Innerdörrar i bottenvåningens tambur mot öster.
- Fyllningsdörr till el-centralen.
- Spis/bakugn i bottenvåningen.
- Radiatorer.
- Spår av färglager på fönstren och dörrkarmarna.

7. Karaktärsdrag och kulturhistoriskt värde

Byggnaden står fritt placerad i parkmiljön i centrala Lund. Byggnaden karaktäriseras av den resliga formen och det branta taket. Den höga sockelvåningen samt den symmetriskt uppbyggda fasaden med fasaddekorer.

Byggnaden som gestaltar adeln ger ett ståndsmässigt och monumentalt intryck inom museiområdet men även när man blickar in mot området från gatan. Byggnaden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och bidrar till att bygga upp den kulturhistoriskt omistliga miljön och stadsbilden. Herrehuset ligger på en iögonfallande plats och har ett stort upplevelsemässigt värde.

Byggnaden som står på sin ursprungliga plats är uppförd av gedigna material så som sten och tegel. Det återvunna teglet från två rivna domkyrkokapell från 1400- respektive 1500-talen ger byggnaden en extra historisk dimension och ett byggnads- och teknikhistoriskt värde. Byggnaden har en intressant ombyggnadshistoria från "övningsutrymme för gymnastiska elever" till privatbostad i empirestil och förvandlig till ett litet barockpalats för museiändamålet.

Byggnaden har en hög kvalitet både interiört och exteriört vad gäller utformning av bland annat montrar och fasad. Detaljer som parkettgolv, fönster och dörrar har fått en patina men är välbevarade. Till det invändiga upplevelsevärdet av byggnaden bidrar de höga ljusa rummen och montrarna med sina skimrande glas och träramar.

Byggnaden uppfördes av "gymnastikens fader" som dock inte till fullo kunde fullfölja sitt projekt. Byggnaden är generellt sett välbevarad trots att den fick en helt ny gestaltning och funktion när Kulturen köpte fastigheten. Den stora omgestaltningen 1891 var ett resultat av tidsandan och Karlins idé om ett friluftsmuseum som enligt "paviljongsystemet" skulle visa de fyra olika ståndens byggnadssätt. Denna omgestaltning och epok av husets historia är mycket välbevarad. Byggnaden bär i denna roll ett personhistoriskt- och ett samhällshistoriskt värde.

8. Att tänka på i det fortsatta arbetet

Antikvariska riktlinjer

Begränsa ingrepp i stomme och äldre ytskikt. Anpassa alla åtgärder till byggnadens exteriöra och interiöra karaktär. Sök lösningar och använd material som stämmer överens med byggnadens gestaltning och tekniska utförande.

Tillägg och förändringar ska utföras med respekt för helheten, både byggnadens och museiområdets.

I fråga om huvudtrappan i öster som byggdes efter kriget 1947 kan man även diskutera en återgång till 1891 års exteriör med ingång i markplan, om detta visar sig ha stora fördelar.

Färgsättning ska baseras på byggnadsundersökning och historiska källor.

Utställningsmontrarna ska bevaras/återanvändas, träramar och glas bevaras och kompletteras. Montrarna kan byggas om och anpassas efter dagens behov och säkerhetskrav.

Alla äldre snickerier (dörrar, golvlister, dörrromfattningar, karmar, fönster, trappor) ska bevaras.

Vid invändiga ändringar:

Spara alla äldre snickerier som monteras bort. Eventuellt kan de återanvändas i nya lägen i byggnaden, annars ska de märkas och lagras inom byggnaden för senare behov. Alla underliggande skikt är inte kända varför aktsamhet bör visas då det exempelvis kan finnas bevarade takmålningar och golvplattor. Snickerier och väggar kan ha underliggande färglager, vid ändring ska dessa och andra spår dokumenteras.

9. Källor och litteratur

Arkiv

Kulturen i Lund

Byggnadsnämndens arkiv, Lund

Litteratur

Eriksson, Gunilla (red.) (1977). *Kulturen runt*. Stockholm: Trevi

Karlson, Willam (1938). *Kulturens äldsta tomt, dess ägare och bebyggelse från 1690-talet*.

I: *Kulturen en årsbok 1938*. Lund.

Wahlöö, Claes (2003). *Vägledning till Kulturen, Lund och Östarp, Drottens arkeologiska museum, Tegnémuseet, Borgeby slott samt Bosjöklosters mölla*. Lund: Kulturhistoriska fören. för södra Sverige

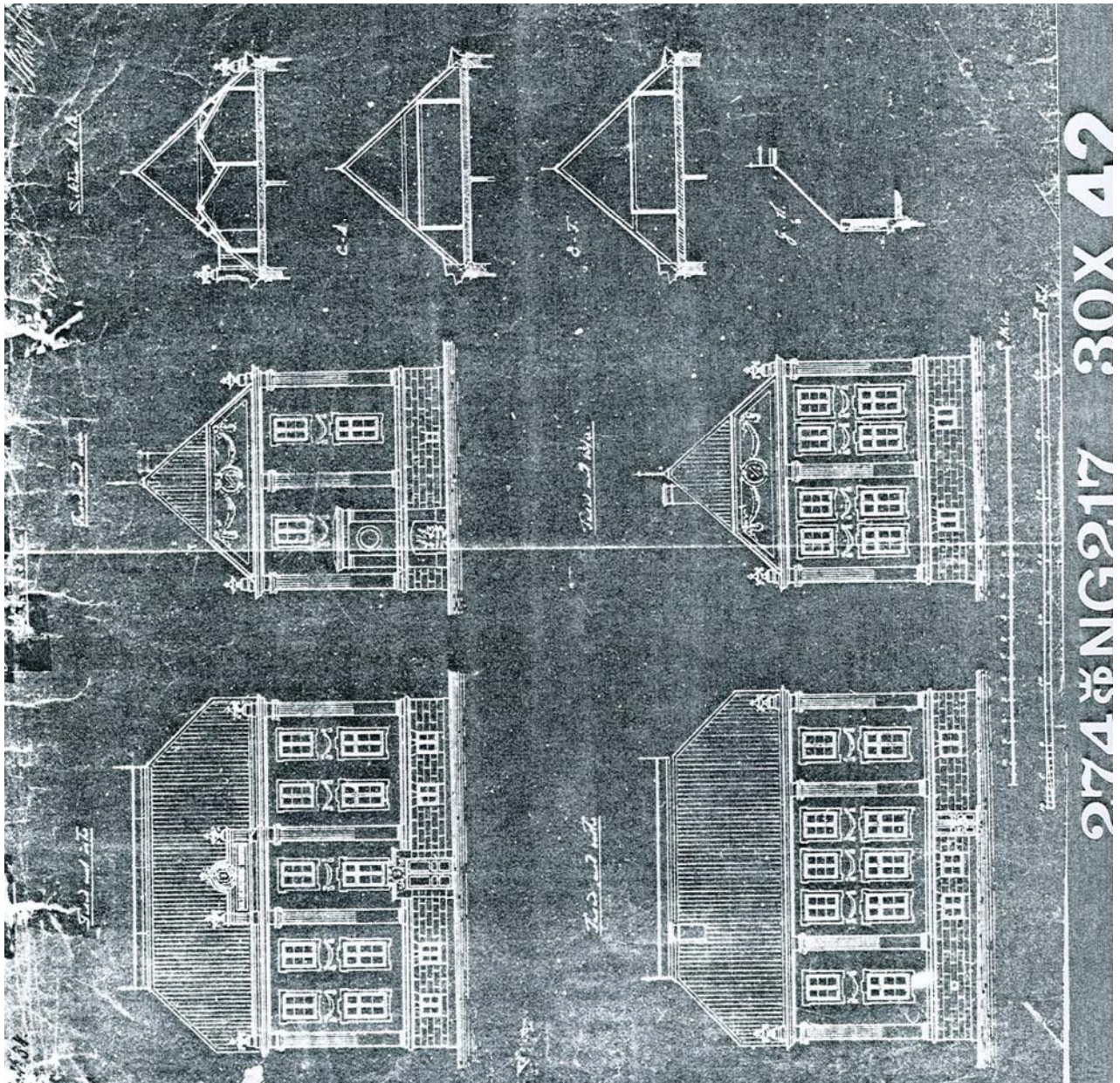
Åsgrim-Berlin, Agneta & Andersson, Inger (red.) (1983). *Lunds stadskärna: bevaringsprogram. Krafts rote*. Lund: Bevaringskommittén, Fastighetskontoret

10. Bilagor

Ritningar

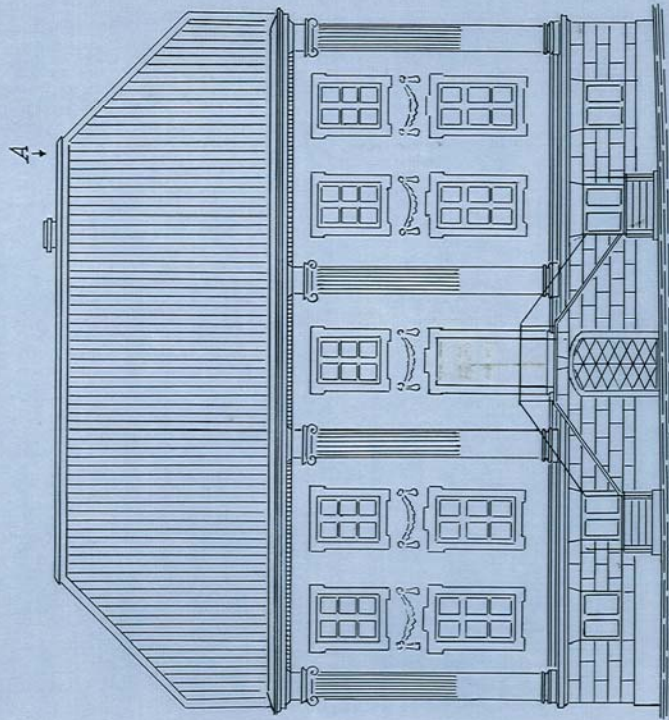
Ej genomförda förändringar

Protokoll efter reovering 1976, Kulturen

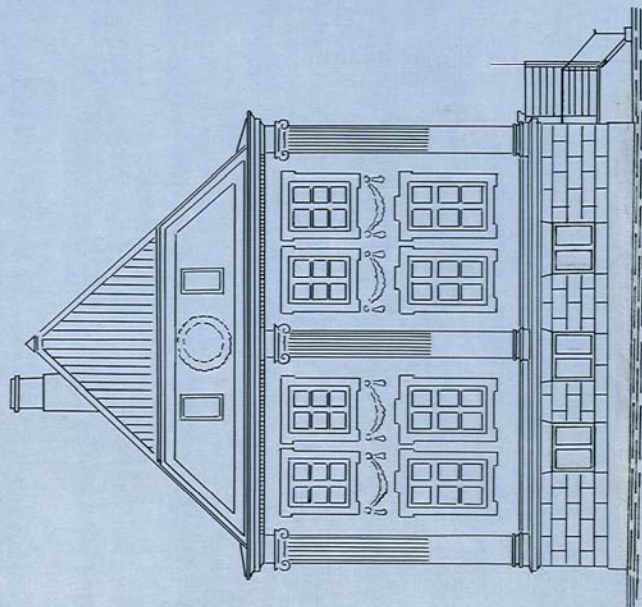

År 1891. Förändring av Kulturhistoriska museets gård i Lund.
Kulturens ritningsarkiv.

Kulturhistoriska museet, Lund. Herrehuset. Förslag till ändring. 1945.

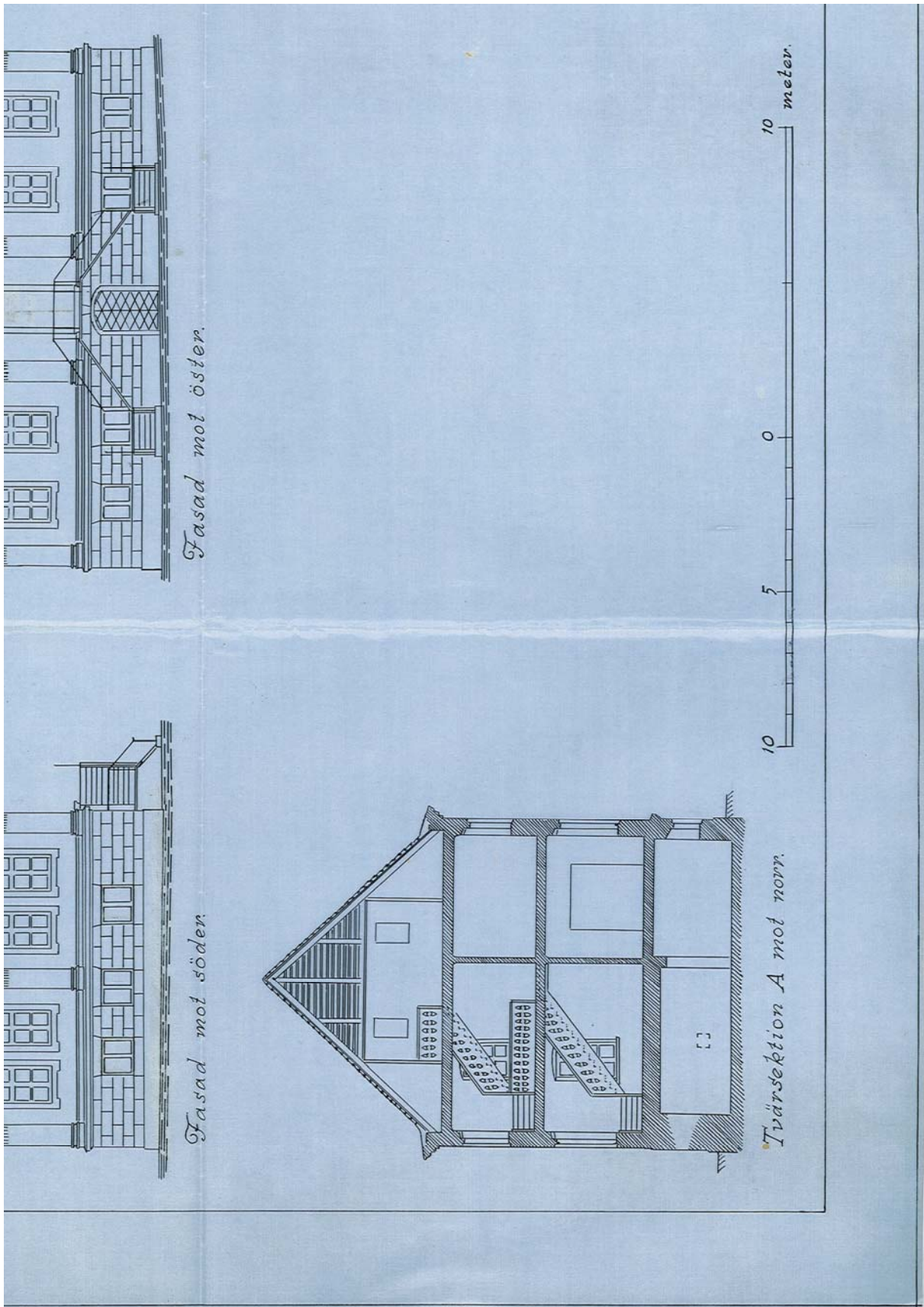

Fasad mot öster.

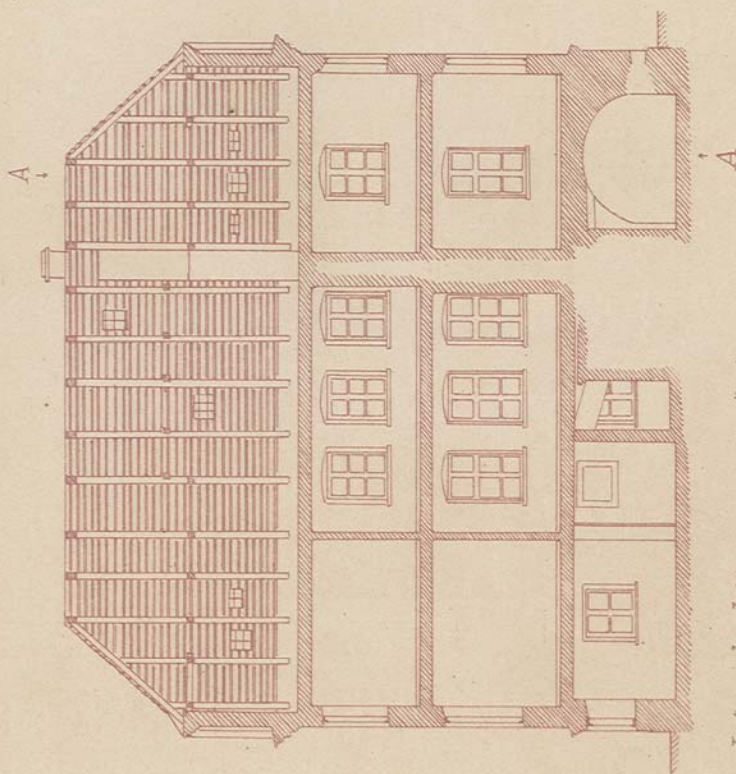
Fasad mot söder.

År 1945. Förslag till ändring (trappa). Kulturens ritningsarkiv.

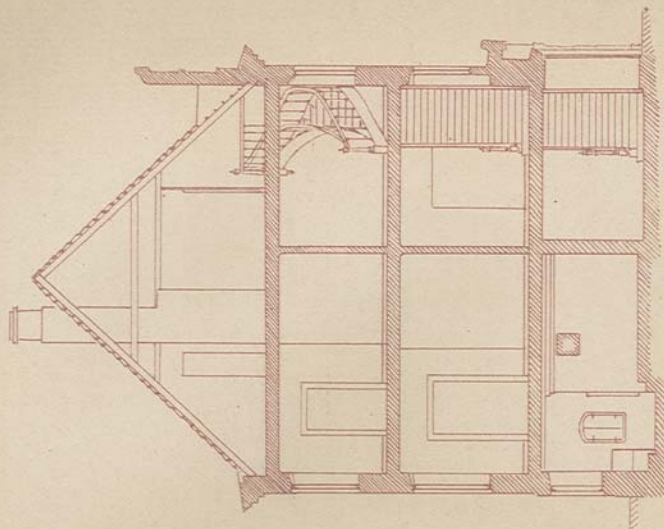

År 1945. Kulturens ritningsarkiv.

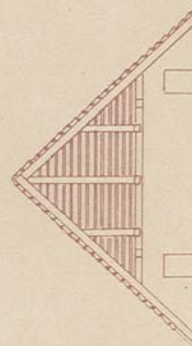
Kulturhistoriska museet, Lund: Herrehuset. Sektioner.

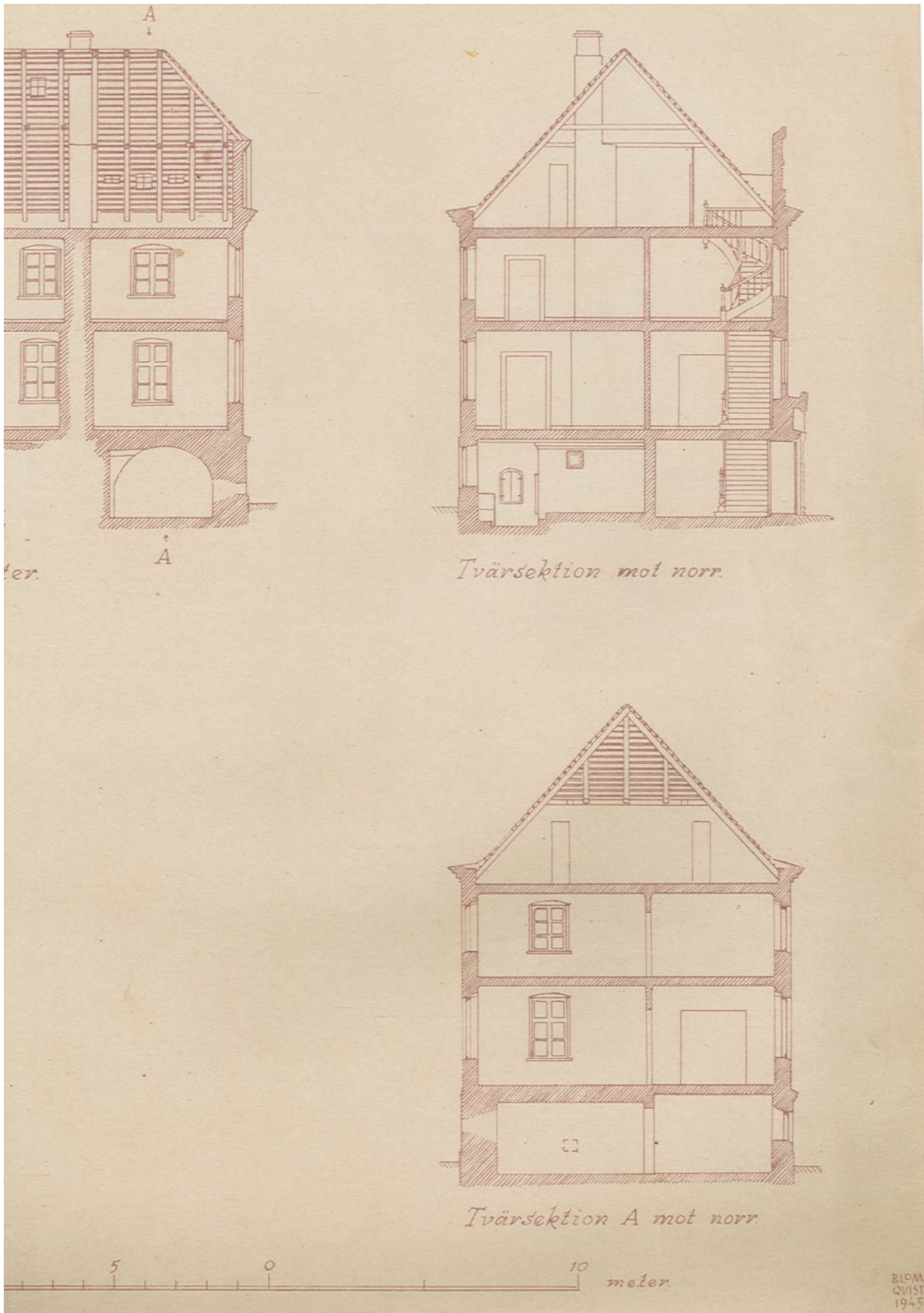

Längdsektion mot väster.

Tvärsektion mot norr.

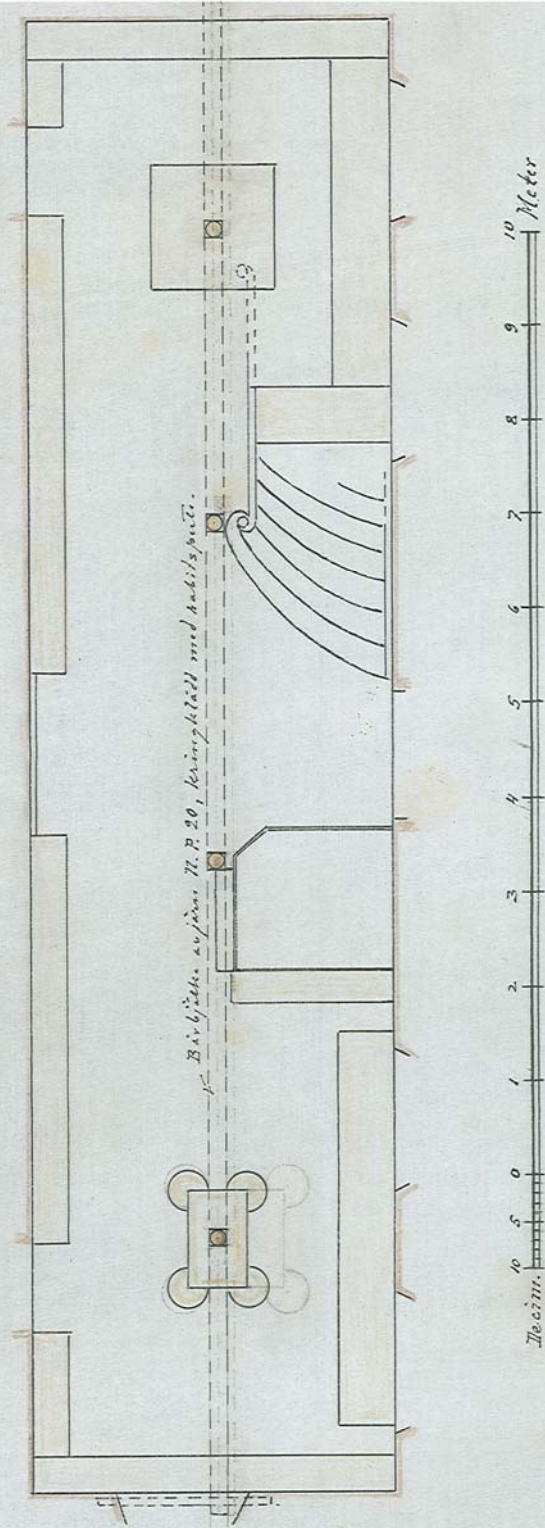

År 1945. Kulturens ritningsarkiv.

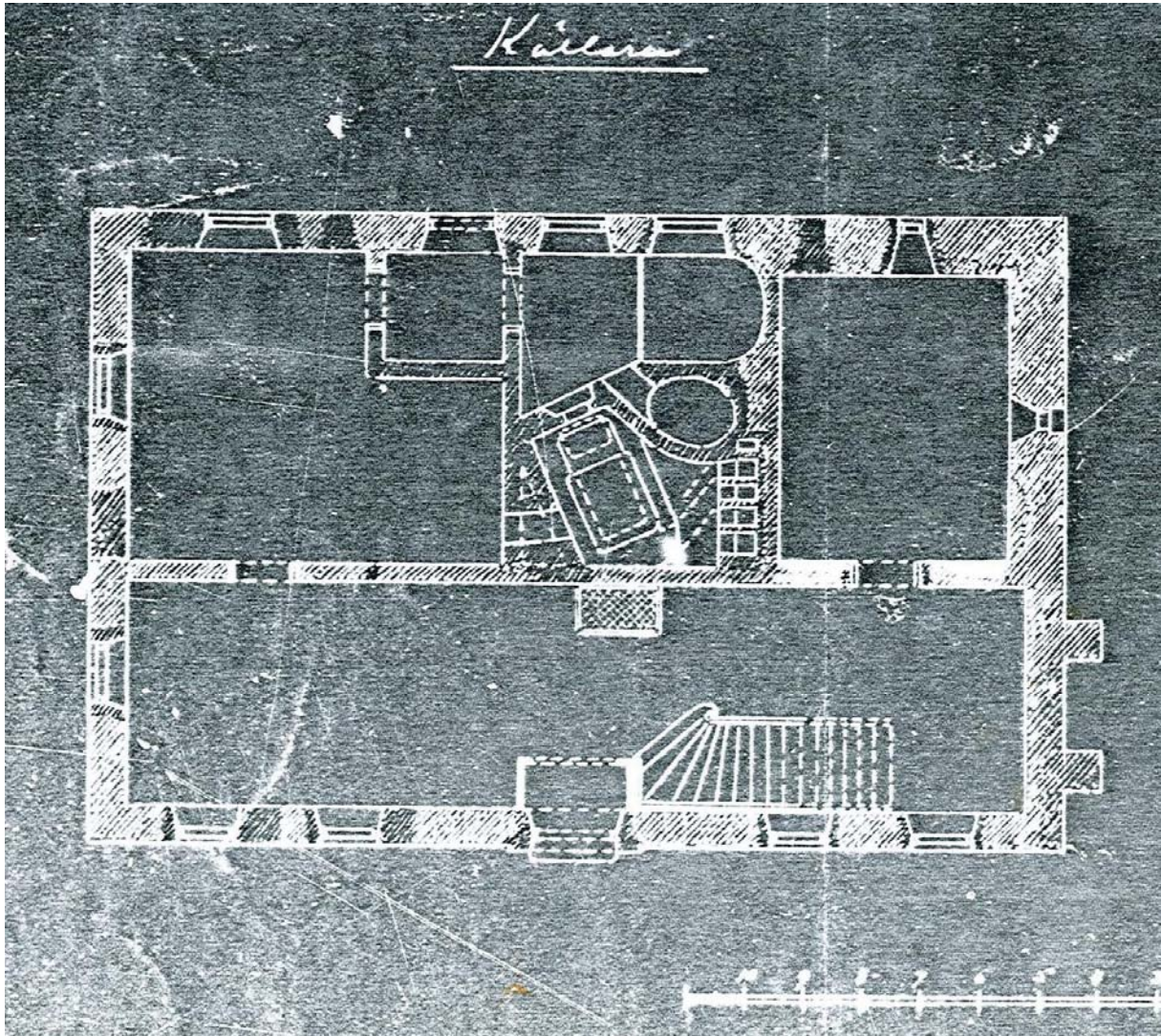
TILL KULTURHISTORISKA MUSEUM I LUND.

FÖRSLAG TILL FÖRSTÄRKNING AV BJÄLKLAGET I NEDERSTA VÅNINGENS ÖSTRA DEL,
I HERREHUSET,

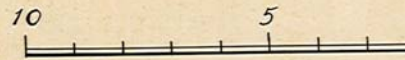
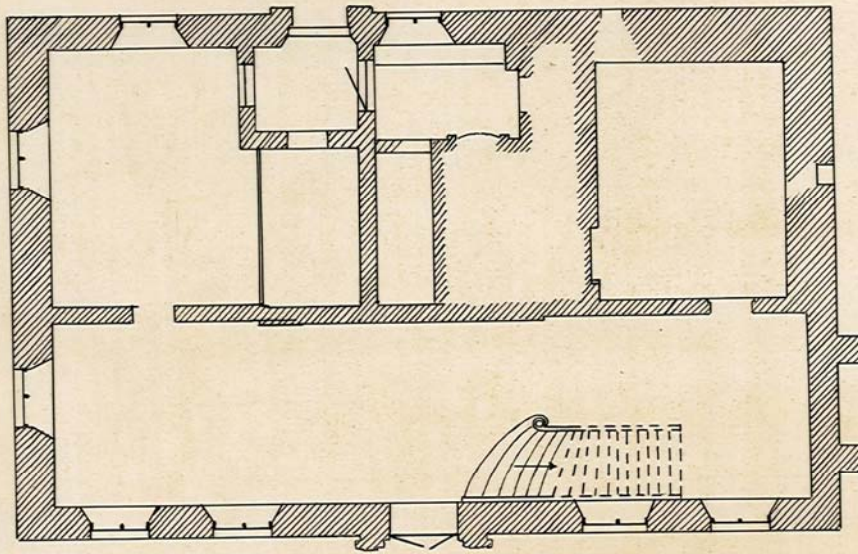
Ritning 1929. Osäkert om förstärkningen utfördes. Källa: Kulturens ritningsarkiv.

Bottenvåningen

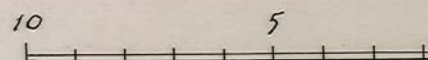
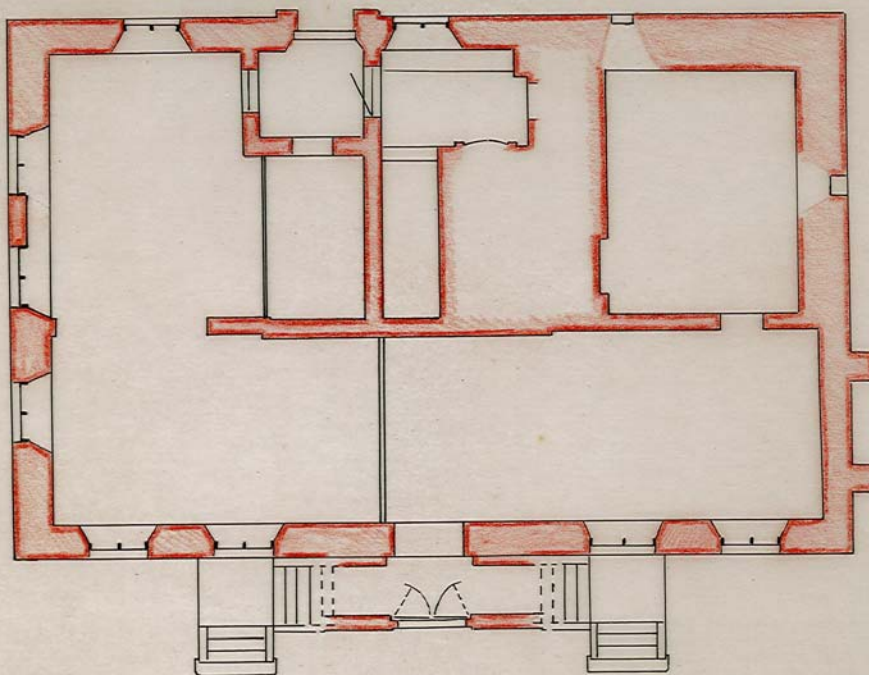

I text till ritningen står: "Förändring av Kulturhistoriska museets gård No 35. År 1891 6 maj blev denna ritning av byggnadsnämnden i Lund fastställd". Troligen är detta bottenvåningen innan Kulturen utförde de första förändringarna för museala ändamål. Källa Byggnadsnämndens arkiv Lund nr 38553.

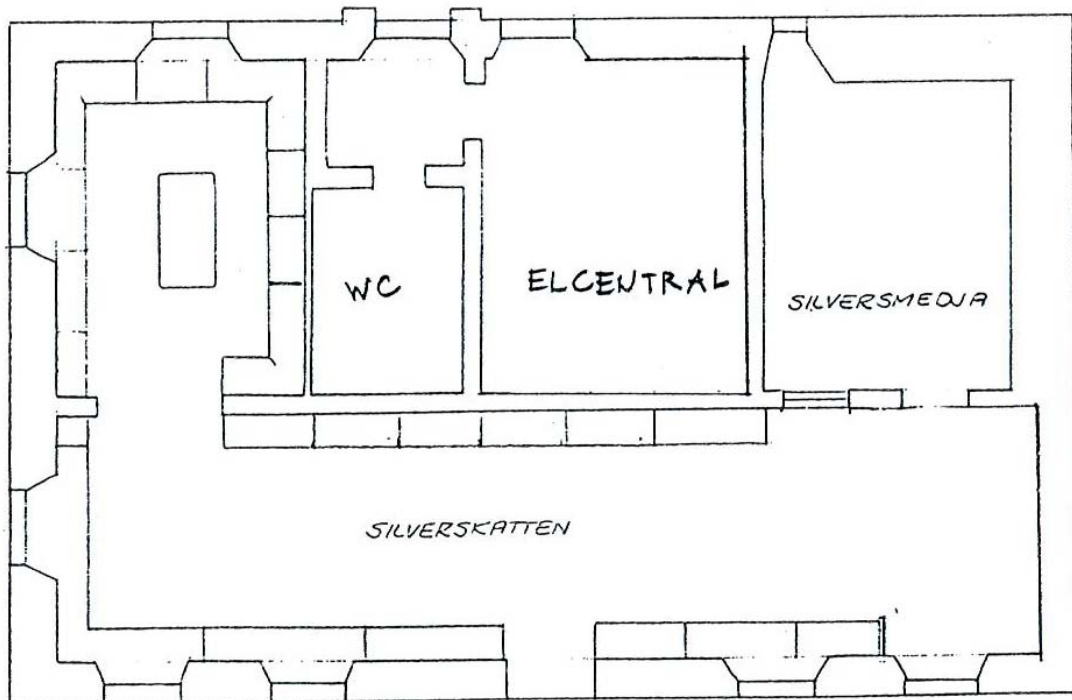
Bottenvåningen.

Bottenvåningen.

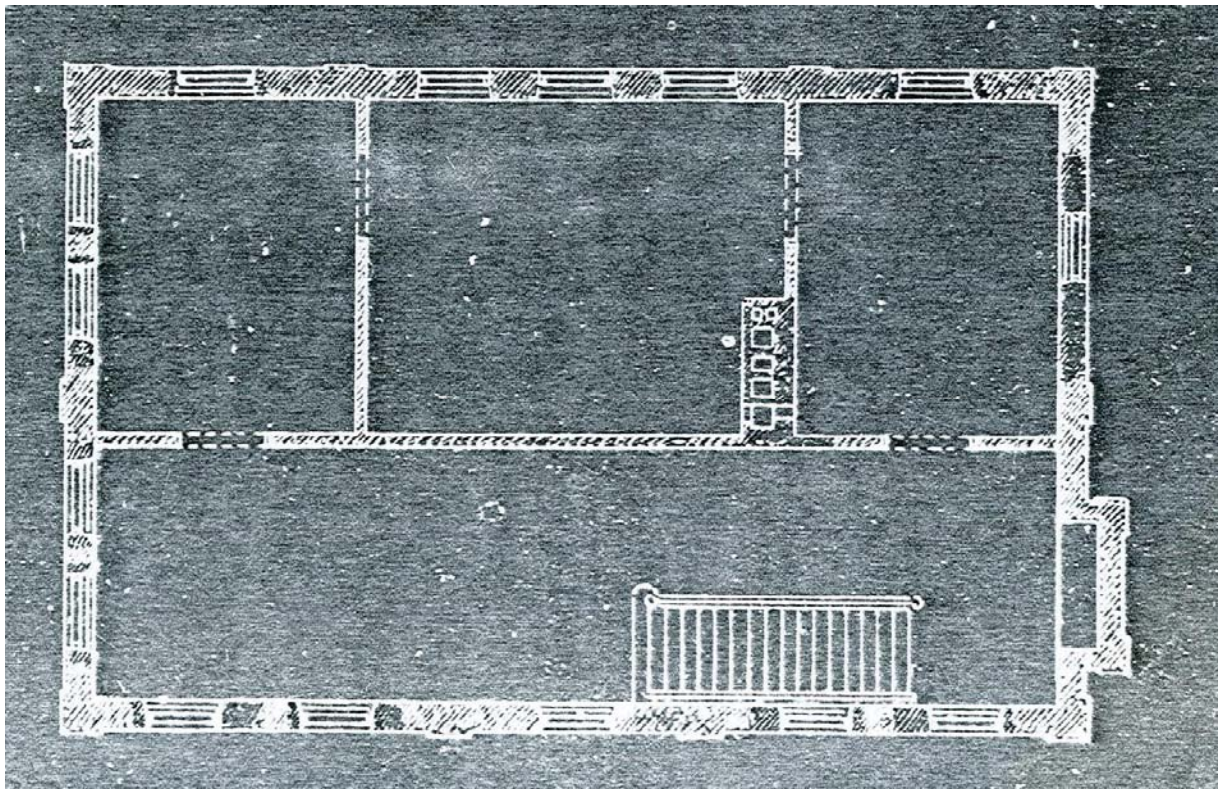

Bottenvåningen 1945. Ovan som bottenvåningen troligen sett ut mellan åren ca 1892-1945, nedan förslag till ändring 1945. Källa: ritningsarkiv Kulturen

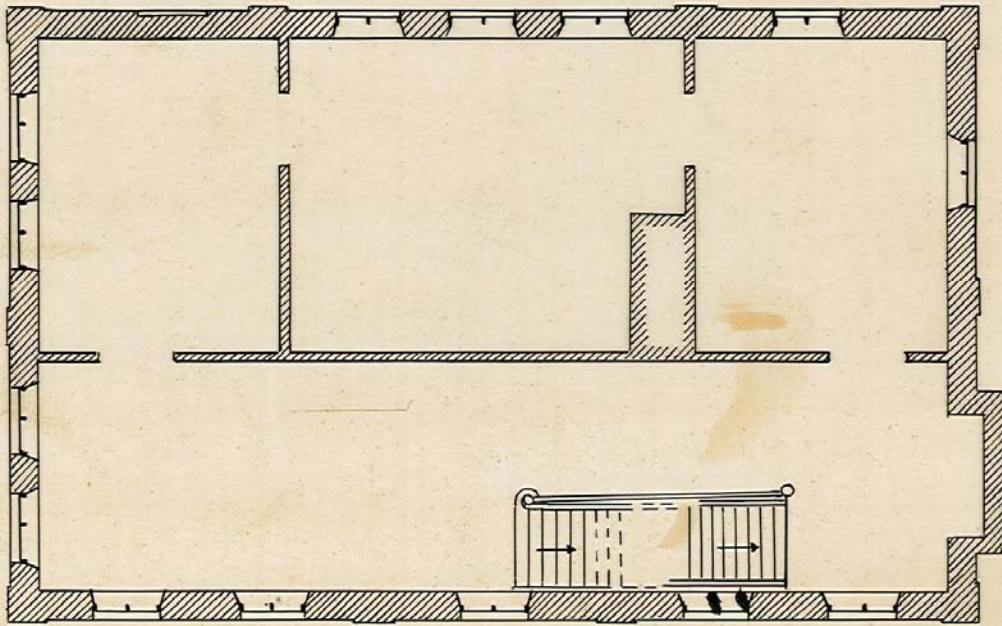
Skiss dagens planlösning, mindre avvikelser förekommer.

Första våningen

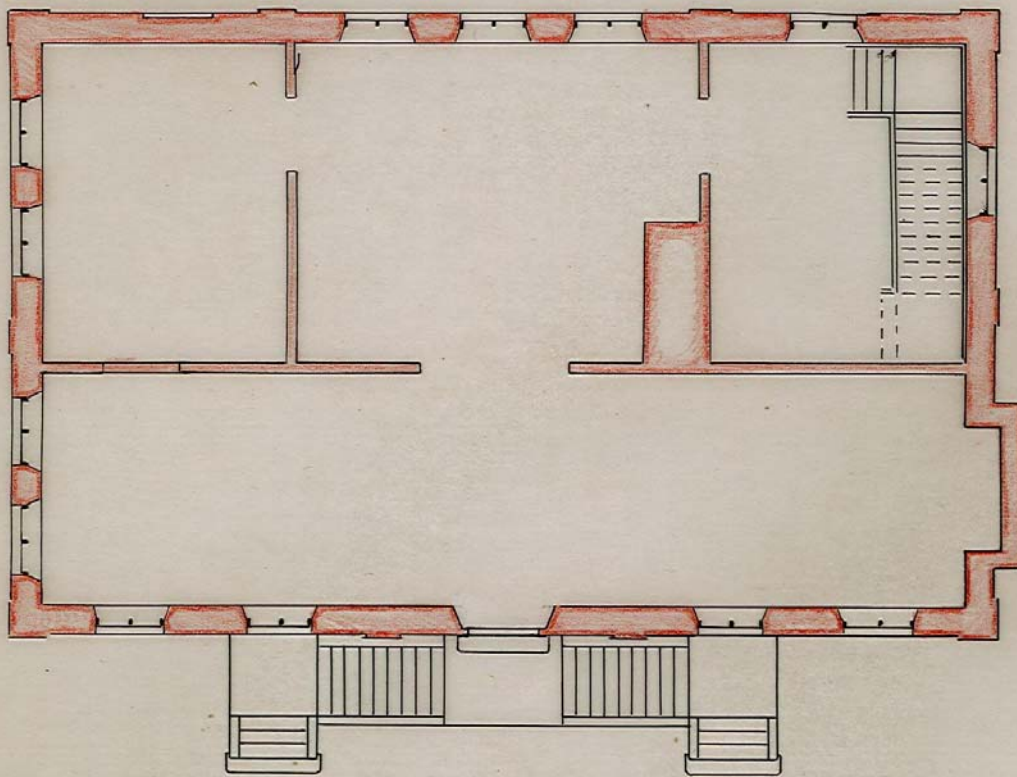

Första våningen 1891. Källa Byggnadsnämndens arkiv Lund nr 38553.

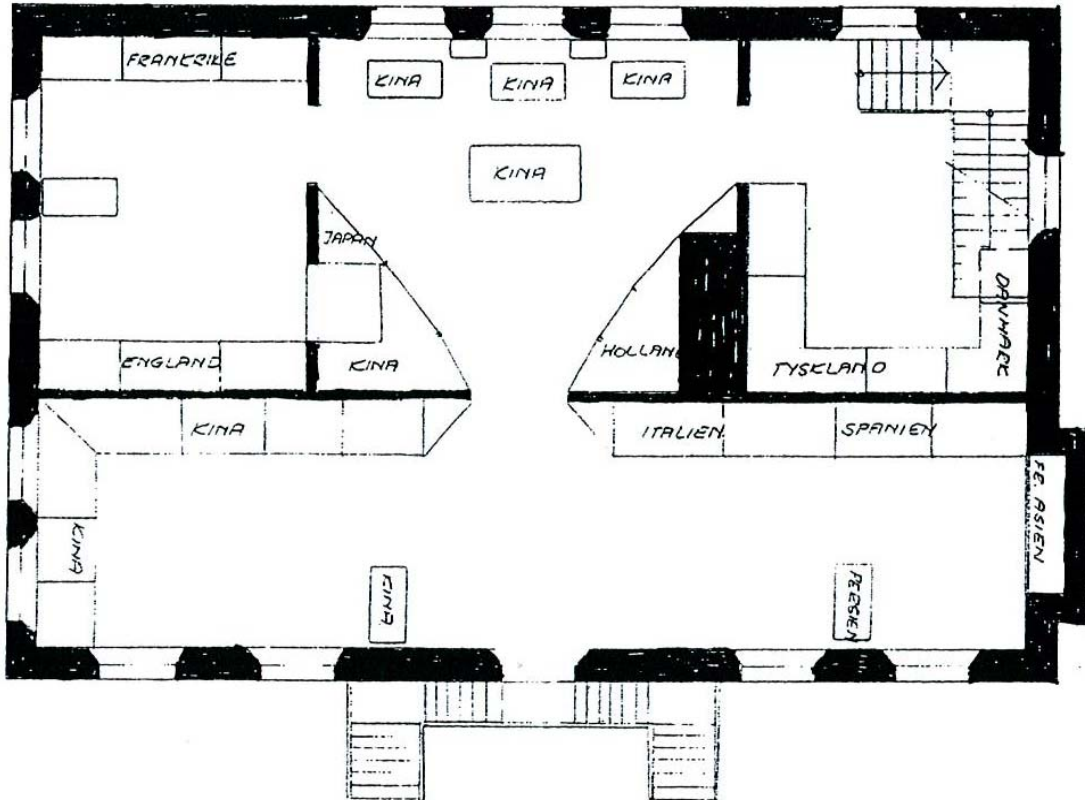
Första våningen.

Första våningen.

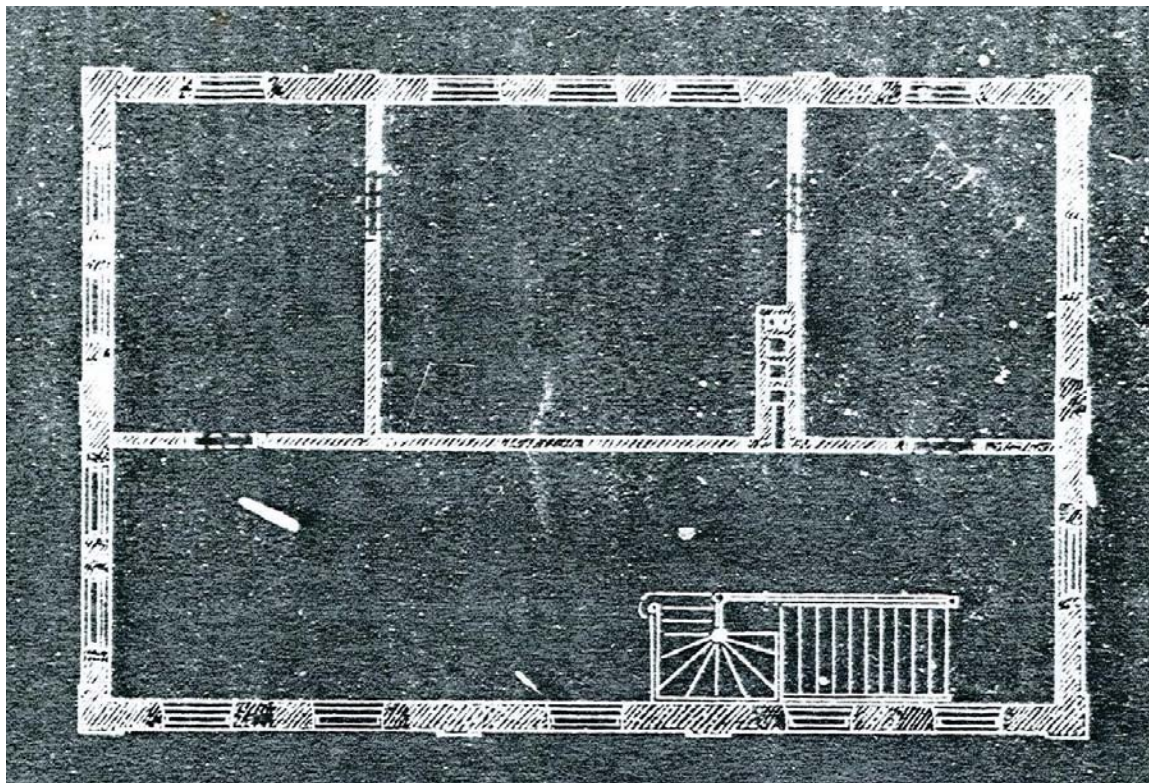

Första våningen 1945. Ovan som första våningen troligen sett ut mellan åren ca 1892-1945, nedan förslag till ändring 1945. Källa: ritningsarkiv Kulturen

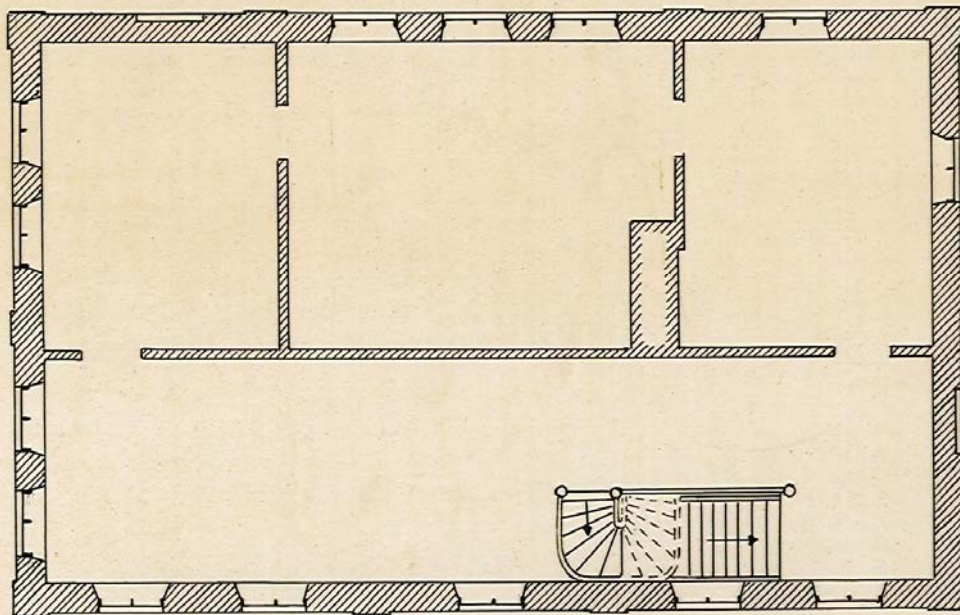
Skiss dagens planlösning, mindre avvikelser förekommer.

Andra våningen

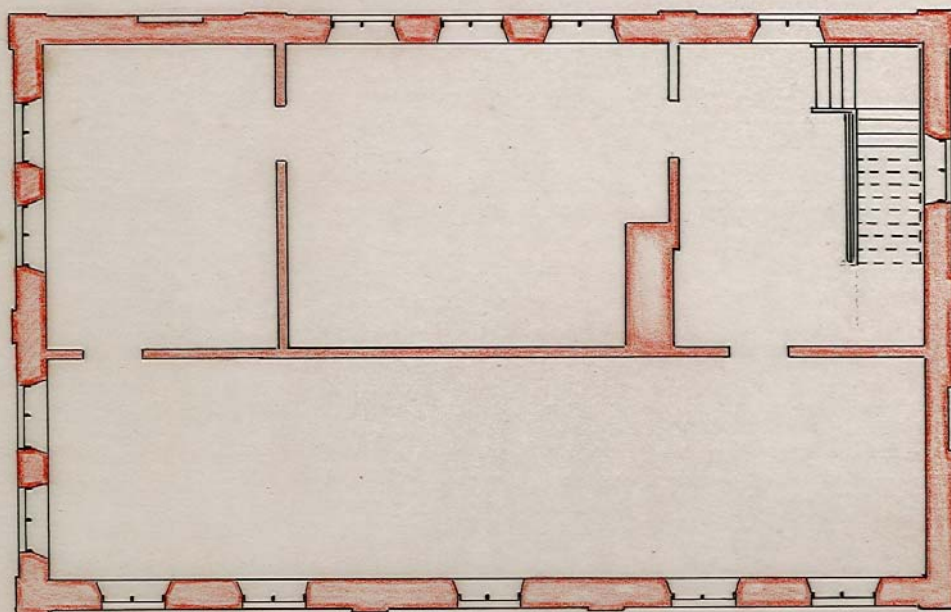

Andra våningen 1891. Källa Byggnadsnämndens arkiv Lund nr 38553.

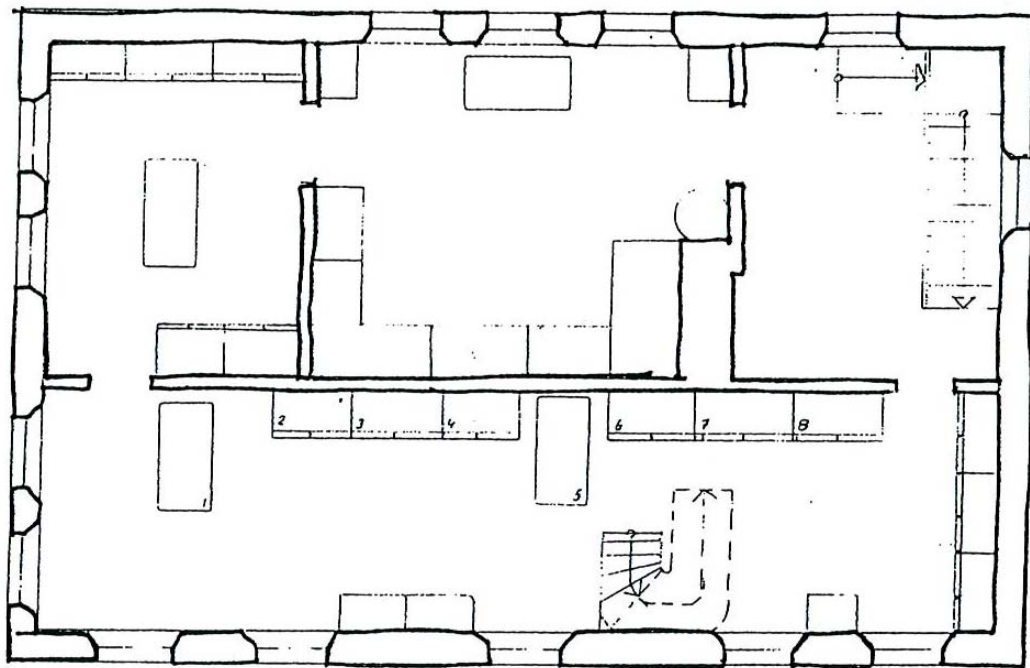
Andra våningen.

Andra våningen.

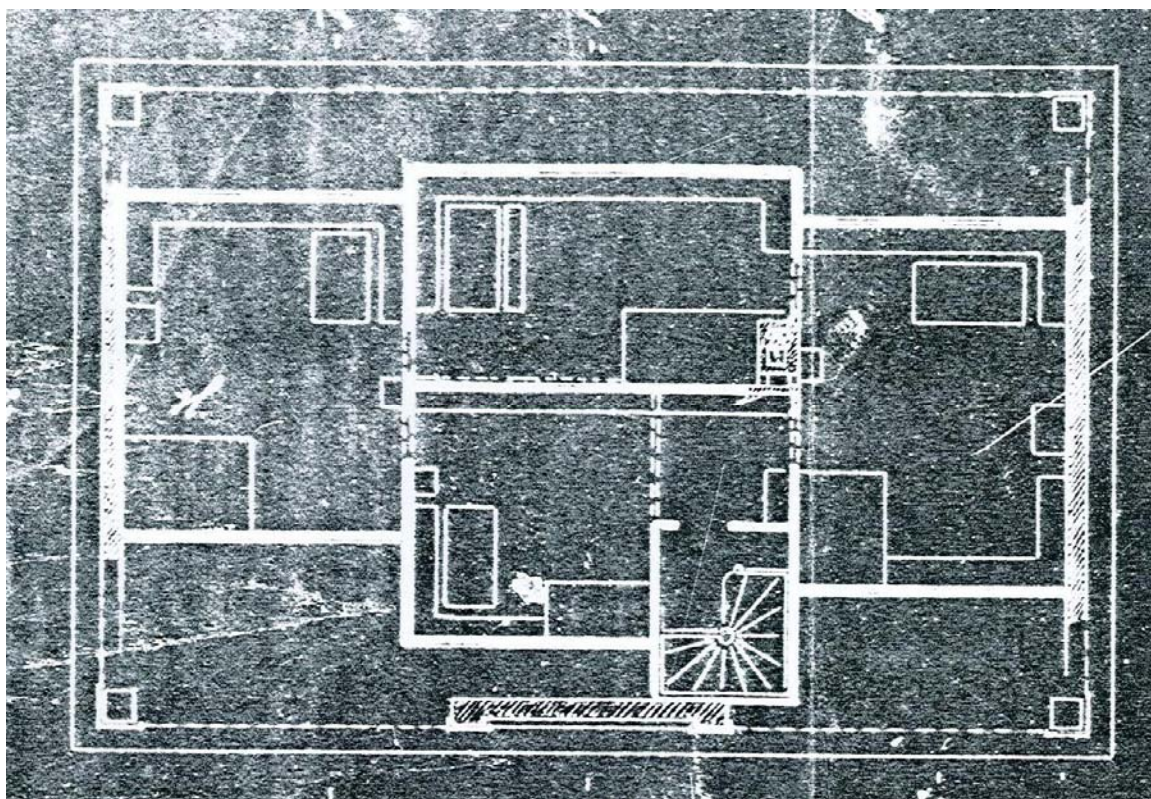

Andra våningen 1945. Ovan som första våningen troligen sett ut mellan åren ca 1892-1945, nedan förslag till ändring 1945. Källa: ritningsarkiv Kulturen

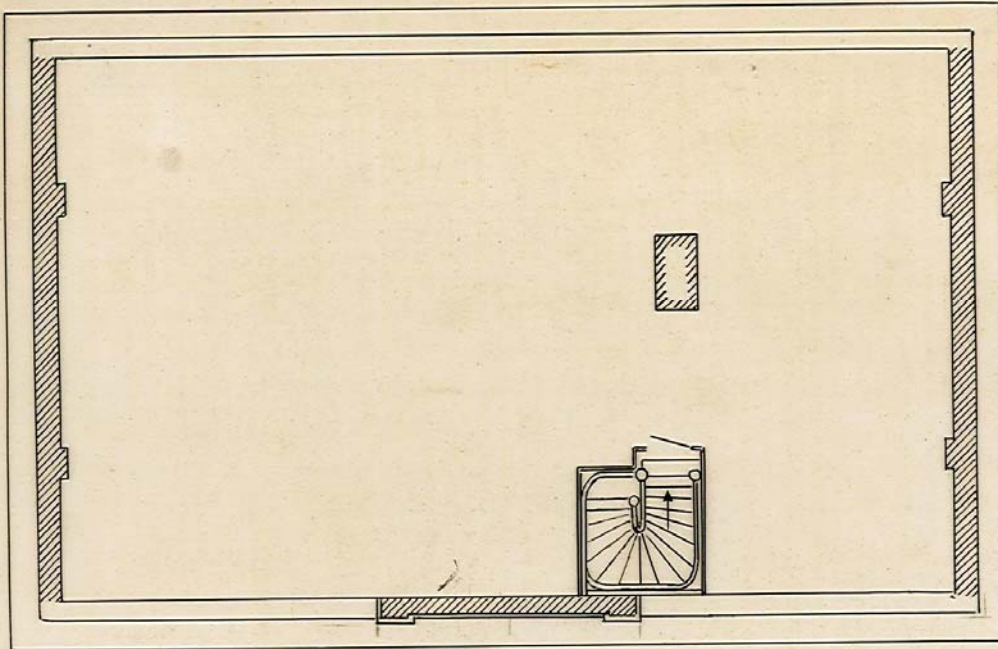
Skiss dagens planlösning, mindre avvikelser förekommer.

Vindsvåningen

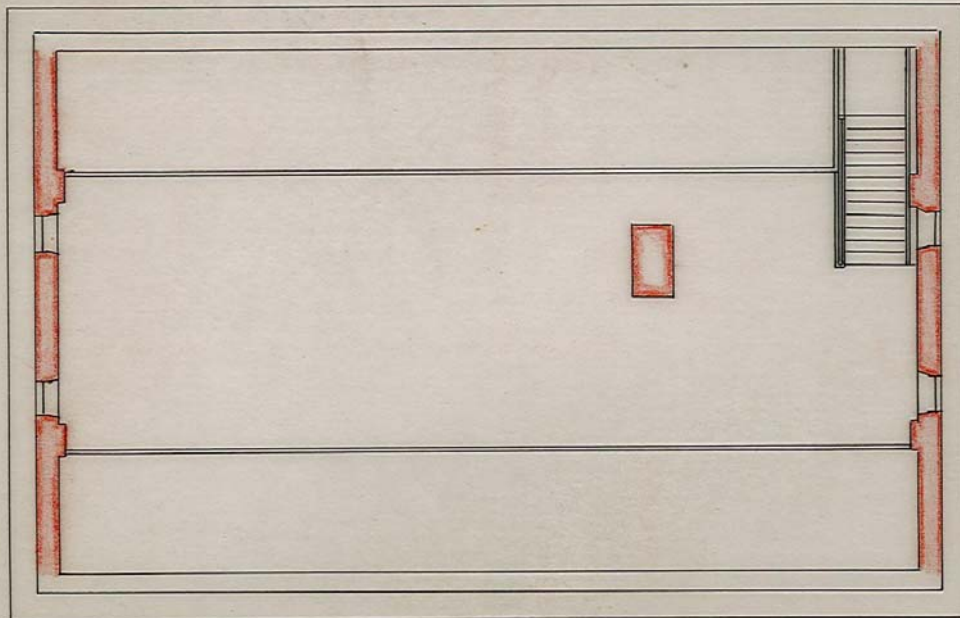

Vindsvåningen 1891. Källa Byggnadsnämndens arkiv Lund nr 38553.

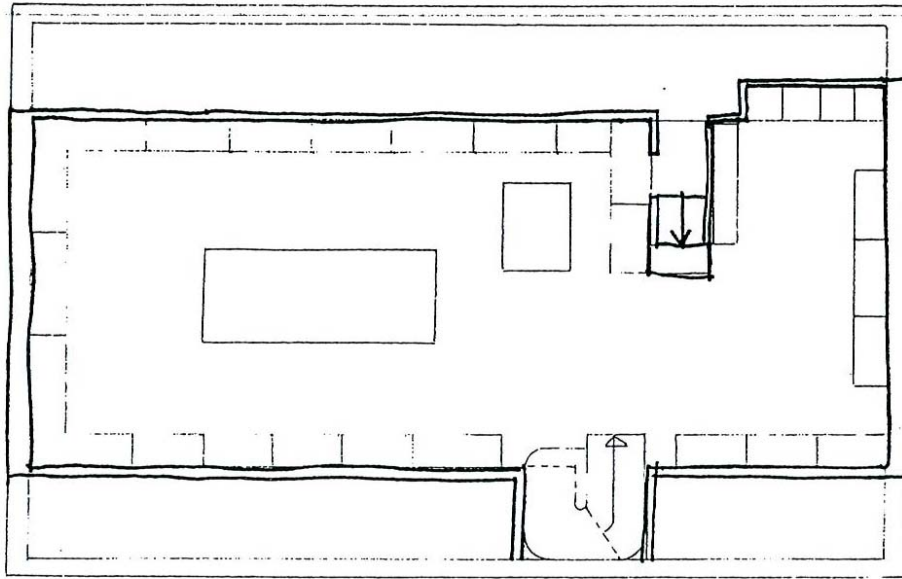
Vinden.

Vinden.

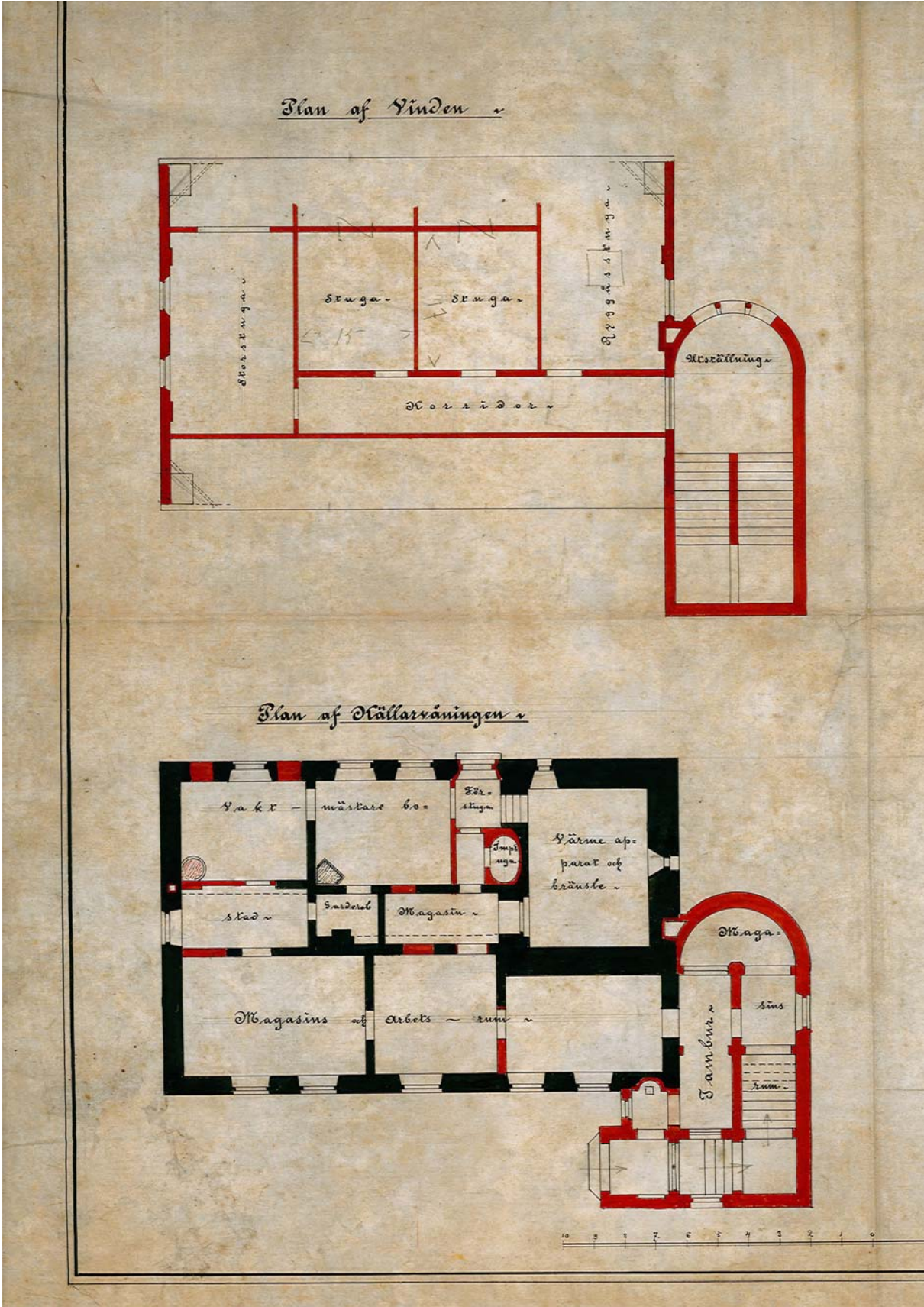
Vinds våningen 1945. Ovan som vinds våningen troligen sett ut mellan åren ca 1892-1945, nedan förslag till ändring 1945. Källa: ritningsarkiv Kulturen

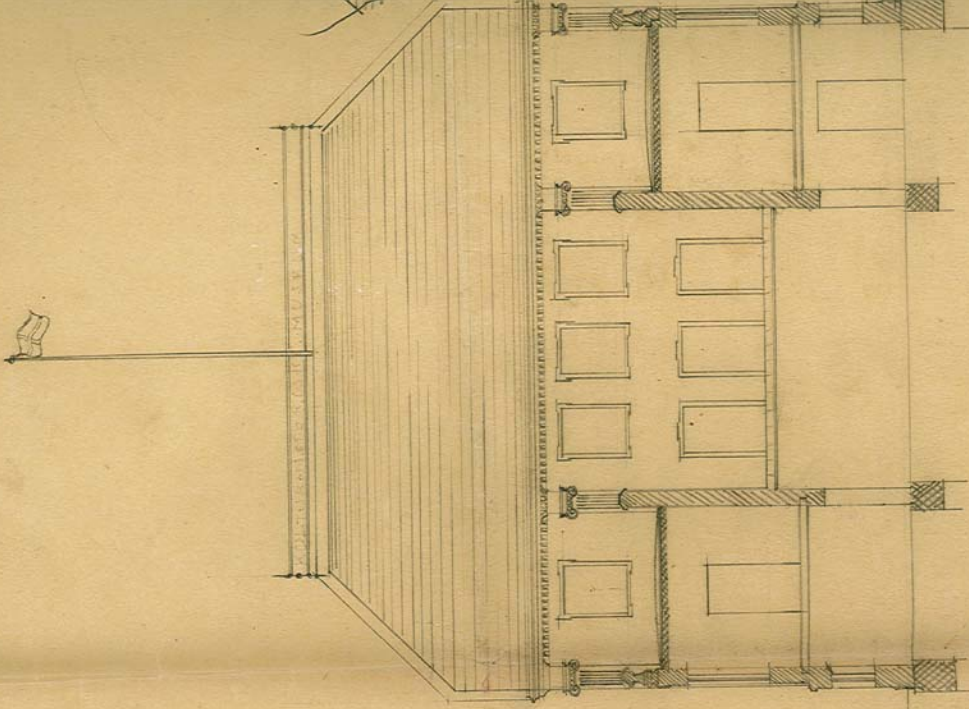
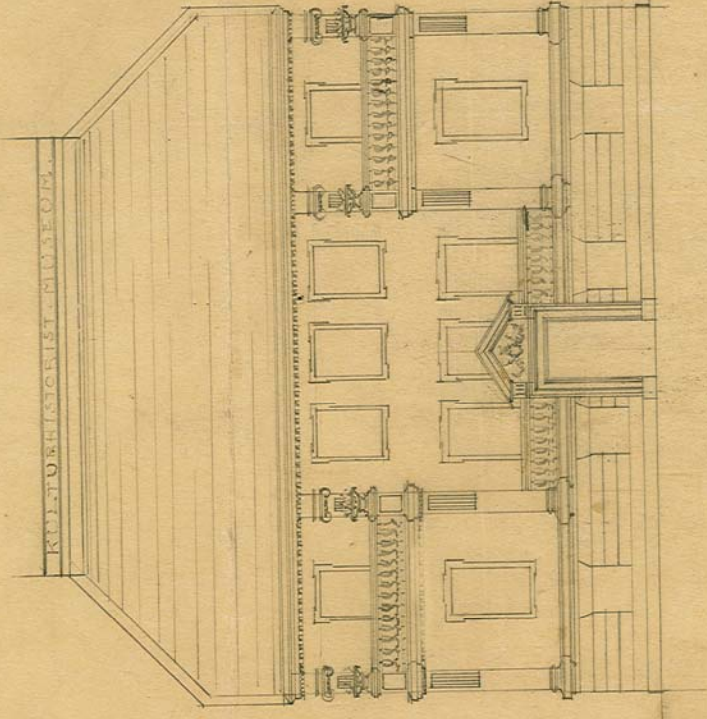
Skiss dagens planlösning, mindre avvikelser förekommer.

Ej genomförda planer

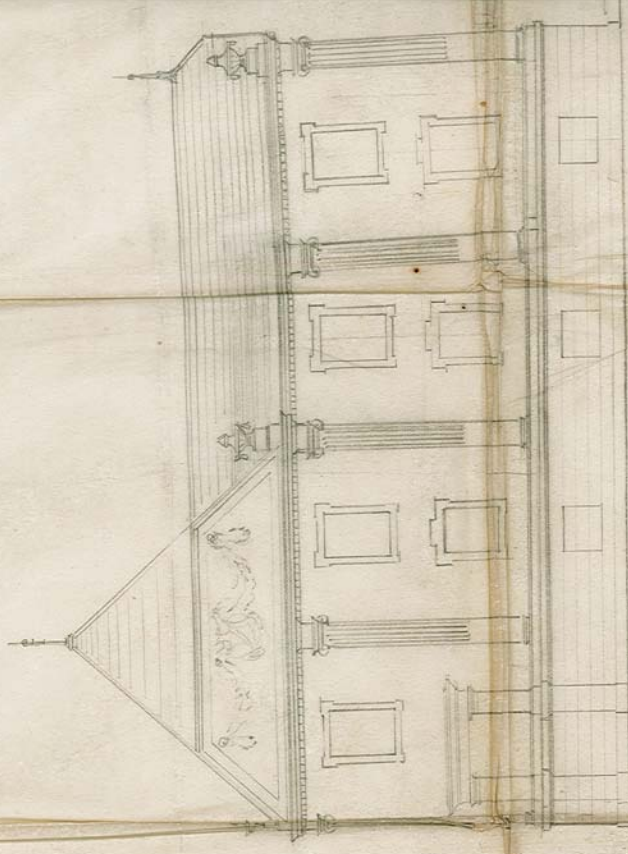
Källa: Kulturens ritningsarkiv.

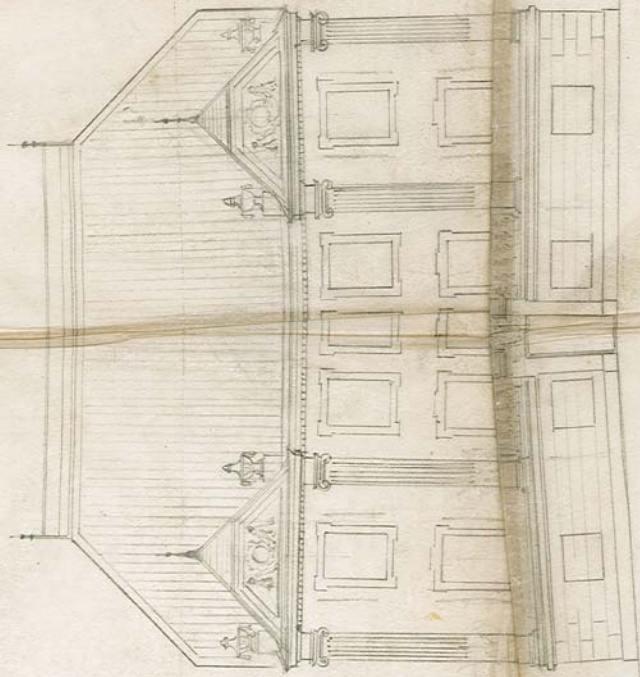
Титулярнаго Казначея
В. П. ПЕТРОВИЧА ПЕТРОВИЧА
И. П. ПЕТРОВИЧА

Fasad åt norr.

Fasad öfverster

Lund
Kv. Kulturen 24
Herrehuset

Efter borttagandet av putsen vid fasadrenoveringen av Herrehuset framkom följande:

Medeltida tegel (~~se~~ Kulturens årsbok 1938 sid. 172) var använt i husets alla ytterväggar upp t.o.m. andra skiftet över första våningens fönsteromfattningar eller upp till en nivå av ~~medel~~ 52 - 38 cm. från innerkanten av dessa.

Bland detta sekundärt använda tegel fanns mörkbrända stenar och stenar med kalkputs.

82 löpare och 69 koppar uppmättes.

Längs alla fyra hörnen av huset, från den rusticerade bottenvåningen upp till taket, fanns spår av förkroppade hörnkedjor, dvs. avbilat tegel, till en bredd av 105 cm. från hörnen. Dessa licener var alltså nästan dubbelt så breda som de nuvarande och bör ha avlägsnats före första fotot av byggnaden.

På norra gaveln var teglet avbilat över ett område sträckande sig från den rusticerade bottenvåningen och 20 - 50 cm. över första våningens fönsteromfattningar, bortsett från teglet i de två igensatta fönstren och utbyggnaden gjord under Karlins tid.

Även på östfasaden fanns spår av igensatta fönster.

76 05 26

M. Cinthio